

Danmark og verdensmålene

– en ny dagsorden

Danmark og verdensmålene – en ny dagsorden

Af Steen Hildebrandt

Danmark og verdensmålene

– en ny dagsorden

© 2019 Steen Hildebrandt

Produktion: Nørhaven, Viborg ISBN 978-87-616-9234-4

Indhold

Forord	7
Det handler om ledelse og lederskab	11
Den store acceleration	14
Om at transformere verden	17
Natur og mennesker	24
Synet på mennesker og natur	31
Det indre og det ydre.	35
Nede fra eller oppe fra?	39
Forpligtelser og muligheder	42
Mennesker kan håbe	46
Oprydning og nytænkning	51
Den vigtigste dagsorden	57
Om at sælge de 17 verdensmål	63
De 17 verdensmål	71
Efterskrift	124
Litteratur	126

Forord

Bæredygtighed bliver aldrig forældet. Det bliver aldrig en uvigtig eller uinteressant opgave at arbejde med bæredygtighed – og verdensmålene. Tvært imod. Og når vi kommer frem til det formelle sluttidspunkt for verdensmålsperioden i 2030, vil der være en endnu mere ambitiøs, vigtig og klar dagsorden og vision for verdens fortsatte bæredygtige udvikling.

Danmark har forpligtelser i forhold til verdensmålene; og Danmark har muligheder. Danmark skal gennem beslutninger, planer, initiativer og handlinger udvikle sig til at blive et sandt verdensmålsland, et land, hvor man i væsentligt omfang både oplyser om, samtaler om og handler ud fra verdensmålene.

Danmark har alle tænkelige muligheder for at blive et sådant verdensmålsland. Dels er Danmark allerede godt i gang med arbejdet med verdensmålene, og dels har Danmark så meget overskud af viden, teknologi, produkter og ydelser, at vi har meget at tilbyde og udveksle med den øvrige verden.

Danmark er allerede godt i gang med verdensmålene. Virksomheder, kommuner, civilsamfunds- og andre organisationer af mange slags, og efterhånden også regering og Folketing, er i gang. Og på en række områder har Danmark allerede en stor udveksling med verden, når det handler om produkter og viden, der relaterer sig til verdensmålene.

Denne lille bog handler om Danmark og verdensmålene. Bogen blev oprindeligt udgivet i 2017 med titlen: Verdensmålene – vor største mulighed og udfordring. Den blev trykt i tretten tusinde eksemplarer, hvortil kommer et stort antal elektroniske eksemplarer. Mange læsere har givet værdifulde tilbagemeldinger, som jeg takker for.

Der har været stor tilfredshed med den korte bog, men alligevel oplever vi et behov for en bog, der tillige indeholder en kort omtale af alle de sytten verdensmål. Derfor er denne nye udgave udvidet dels med et slutafsnit, hvor alle målene omtales, og dels med nye supplerende kapitler. Bogen har derfor også fået den nye titel: *Danmark og verdensmålene*.

Ved bogens udgivelse vil jeg gerne takke bogtrykker Per Nørhaven for hans generøse og utrættelige indsats både i forbindelse med bogens tilblivelse og udgivelse.

Frederiksberg, den 1. august 2019

Steen Hildebrandt

Det handler om ledelse og lederskab

Man kan ikke lede, hvis man ikke har noget at lede efter. Man kan ikke lede uden mål. Og man kan ikke have mål uden ledelse. At virkeliggøre verdensmålene, FN's 17 globale bæredygtigheds mål, er nok den største ledelsesudfordring, der nogensinde har eksisteret. Og også den største mulighed for en bedre verden for alle mennesker.

Ledelse finder sted på mange niveauer: I den lille virksomhed, i det enkelte land, i hele verden. Overalt træffes der beslutninger om forbrug, indtægter, udgifter, investeringer m.m. Hver dag træffes der milliarder af beslutninger. Beslutninger, der har såvel lokale som globale konsekvenser. Mange spørger: Kommer alt dette mig ved? Og sandheden er nok: Alt er forbundet og kommer mig ved. Men mange er vænnet til at tænke, at den enkelte familie, den enkelte virksomhed og det enkelte land kan passe sit eget. Med stigende styrke og alvor bliver vi imidlertid mindet om det, som astronauterne så og erfarede: Alt på denne klode er forbundet. Ingen kan hytte sit eget. Når nogen alligevel forsøger at køre deres eget løb, kommer kloden ofte til at lide derved.

FN betyder på dansk: De Forenede Nationer. FN er en kæmpe stor organisation, der igennem årene er blevet kritiseret for mange forskellige ting, men som alligevel fortsat er et sted, hvor næsten 200 lande mødes og taler sammen. Dette er uhyre værdifuldt – ja, det er nødvendigt. FN's generalforsamling vedtog i september 2015 i enighed 17 mål for en bæredygtig global udvikling. Det gjorde man, dels fordi man mente, at dette i sig selv repræsenterede et stort skridt fremad for udviklingen på kloden, men også fordi man anså det for nødvendigt, at verdens lande, virksomheder, kommuner mm. i fremtiden skal ledes på andre måder, end det hidtil er sket. Der er tale om store forandringer, og i de officielle dokumenter taler om en transformation af verden.

Sandheden ser ud til at være: Der er mange ting i verden, der skal ændres, hvis vore børn og børnebørn skal have et lige så godt liv, som mange af os har haft. Det kræver nyt lederskab at ændre verden. Og hvis man skal lede anderledes rundt omkring i verden, skal man have noget nyt at lede efter, og dette nye er de 17 verdensmål. Måske er vedtagelsen af disse 17 mål for verdens bæredygtige udvikling det vigtigste, der er sket i verden i mange år, ja måske det vigtigste siden FN blev etableret i 1945 og siden FN's menneskerettighedserklæring blev vedtaget i 1948.

Den store acceleration

I de seneste 50 år har der fundet en voldsom, en eksplosiv, udvikling sted i den industrielle produktion i verden. Vi taler om den store acceleration. En acceleration, der ser ud til at have ført kloden ind i en helt ny epoke; vi kalder det den antropocæne epoke eller Menneskets nye epoke. Den jord, vi ser med vore øjne og bevæger os rundt på, er fysisk, geologisk, biosfærisk og på andre måder en anden, end vore bedsteforældres. Det var den hollandske professor Paul J. Crutzen, der i 2002 formulerede den antagelse, at jorden har bevæget sig ind i en ny geologisk epoke, som han foreslog at benævne Det antropocæne. Man kunne også kalde det Usikkerhedens tidsalder. Paul Crutzen forsker i atmosfærens kemiske forhold og modtog i 1995 Nobelprisen i kemi. Hans hypotese og forslag til en ændring i den geologiske periodeopdeling blev bl.a. fremsat på baggrund af hans forskning vedrørende kvælstofilter (nitrogenoxider) i atmosfæren.

En artikel i tidsskriftet Science, nr. 351, 2016, belyser, hvordan det antropocæne er forskelligt fra den forudgående, ca. 12.000 år gamle holocæne epoke. Artiklen nuancerer vor viden om det antropocæne; den anfører midten af 1900-tallet som begyndelsen på den antropocæne epoke, og den påpeger sammenfattende, dels at det antropocæne er et udtryk for det omfang, hvori menneskets aktiviteter fører til hurtige, omfattende og vedvarende ændringer i jordsystemet, og dels at dette potentielt vil blive intensiveret i fremtiden. Artiklen er forsigtig i sine formuleringer, men lige under overfladen mærkes alvorlige begivenheder og forudsigelser. Det er da også karakteristisk, at dagbladet Politiken i en populærvidenskabelig artikelserie om forskning i katastrofer den 24. juli 2016 bragte en artikel med overskriften: *Antropocæn. Katastrofernes tid er kommet.*

Mange er fortsat overbevist om, at vi skal blive ved med at accelerere. Argumentet er undertiden det selvmodsiggende, at vi skal accelerere for at løse nogle af de mange problemer, som accelerationen har skabt. Herved forbyrder vi os nemlig mod Albert Einsteins gamle indsigt: *Et problem kan ikke beskrives og løses med den tænkning, der har skabt det.* På det økonomiske topmøde i Davos i 2017 blev det sagt igen og igen: Alle virksomheder i verden skal i fremtiden håndtere to store udfordringer: Hastighed og digitalisering. Intet kan gå hurtigt nok; intet kan blive stort nok, og intet kan blive ændret hurtigt nok. Hvad de nøjere begrundelser bag disse udsagn er, fortøner sig oftest i det dunkle. Sådan er det bare. Den mobiltelefon, der sidste år var rekordhurtig og -lille, er langsom og klodset i dag. Er der en mening? Jeg er enig i, at der er meget, der skal ændres, og at meget skal ændres hurtigt, men hvad, hvordan og hvorfor? Skal vi lytte til den verdenskendte biolog

E. O. Wilson, der i bogen *Half Earth* (Den halve klode) argumenterer for, at halvdelen af kloden skal udlægges som naturområde? Eller skal vi lytte til mennesker, der hævder, at det meste af, hvad vi ser, fx vedrørende klimaændringer, ikke er menneske-, men naturskabt?

Om at transformere verden

FN og en række organisationer, forskere og eksperter hævder og kræver, at verden skal forandres. At forandre verden så afgørende, som der her er tale om, er en gigantisk opgave. Skal denne opgave tages alvorligt? Skal den have opmærksomhed? Er en løsning overhovedet mulig? Er en løsning ønskelig? Er det nødvendigt at tage opgaven på sig? Og hvorfor? Er det, fordi det er nødvendigt, eller fordi det vil være godt for alle mennesker nu og i fremtiden? Skal jeg engagere mig? Vi må hver især stille sådanne spørgsmål.

At transformere verden (*Transforming our world*) er titlen på den historisk vigtige resolution, som FN's generalforsamlings 193 regerings- og statsledere i enighed vedtog den 25. september 2015. Det er Resolution 70/1. Næppe nogensinde før i historien har noget forum i verden vedtaget en så banebrydende, vigtig og omfattende resolution. Måske skal vi tilbage til december 1948, hvor FN's generalforsamling vedtog den ordmæssigt meget kortere, men også banebrydende verdenserklæring om menneskerettigheder, for at finde en resolution af en tilsvarende vigtighed. Resolution 70/1 fra september 2015 er et omfattende dokument, der bl.a. indeholder de 17 globale bæredygtigheds mål. Vi benytter forskellige betegnelser om disse mål, fx bæredygtighedsmålene, SDG'erne (Sustainable Development Goals), verdensmålene eller blot 2030-dagsordenen.

Forordet eller den såkaldte præambel til resolutionen om at forandre (transformere) verden tegner et klart billede af, hvad baggrunden for, perspektiverne i og den mere konkrete dagsorden for forandringen overordnet set går ud på. I korthed handler det om fem P'er: People (mennesker), Planet (planeten), Prosperity (velstand), Peace (fred) og Partnership (samarbejde). Det understreges her, at mennesker skal have muligheder for at udfolde deres fulde potentialer og leve et liv i værdighed. Mennesker skal lære at beskytte planeten og bidrage til at udvikle en global solidaritet.

De 30 korte tekster i menneskerettighedserklæringen fra 1948 er fundamentet for FN og for verdensmålene og de erklæringer og vedtagelser, der gik forud for den ikke bare banebrydende, men revolutionerende beslutning i generalforsamlingen i 2015, herunder dokumentet, Veje til værdighed fra 2014, (The Road to Dignity), og Agenda 21 fra 1992, den såkaldte Rio deklaration om miljø og udvikling (Declaration on Environment and Development). Verdensmålene bygger desuden bl.a. på den tekst, der er indeholdt i resolutionen: Den fremtid vi ønsker (The Future We Want), som var et ikke bindende dokument, der var et resultat af den såkaldte Rio+20 konference, der blev afholdt i 2012. Og endelig bygger verdensmålene også på den berømte og ligeledes banebrydende Brundtland-rapport fra 1987.

I indledningen til den nye illustrerede udgave af menneskerettighedserklæringen fra 2015 gentages formuleringen fra 1948: "alle mennesker fødes frie og lige i værdighed og rettigheder",

og det siges, at dette måske er de smukkeste ord i nogen international aftale nogensinde. Verdensmålene er blevet til med et tilsvarende overordnet princip som grundlæggende ide, nemlig princippet: Ingen må efterlades eller lades i stikken (Leave no one behind). Verdensmålene bygger på en lang humanistisk solidaritets-tradition, der historisk set kan føres langt tilbage, og som bl.a. har klare rødder tilbage til etableringen af De forenede nationer i San Francisco i 1945. På trods af alle FN's mangler og svagheder er FN's etablering måske alligevel det vigtigste, der overhovedet er sket siden afslutningen af Anden verdenskrig.

I de ca. 70 år, der er gået siden afslutningen af Anden verdenskrig og etableringen af FN, har verden – på godt og ondt – gennemgået en voldsom udvikling. Verden står over for enorme udfordringer, når det fx handler om fattigdom, uværdige liv, ulighed, forskelsbehandling, arbejdsløshed, klimaforandringer, migrationspres indvandringspres, flygtningestrømme, humanitære katastrofer, misbrug af naturressourcer, miljødelæggelser, international terrorisme, våbenkontrol, organiseret kriminalitet, smitsomme sygdomme etc. De risiko- og trusselsbilleder, der offentliggøres fra lande og fx fra Verdensbanken og Det verdensøkonomiske Forum (World Economic Forum) er mere og mere alarmerende. Og tilsvarende kan der fortælles om store fremskridt og muligheder inden for en række felter, fx lægevidenskab, sundhedsforskning, pædagogik og andet, der giver stedse flere mennesker et bedre og længere

liv.

Men overordnet set og meget groft formuleret ser det ud til, at udviklingen i verden bevæger sig i en forkert retning. Måske skal det siges skarpere: I stedet for udvikling skal vi til at tale om afvikling, såfremt udviklingen i verden i de næste årtier fortsættes ad de baner, som vi nu kender. Fortsat og uændret udvikling er afvikling. Derfor er store forandringer nødvendige. Eller formuleret positivt: Store forandringer vil kunne skabe en bedre verden for mange hundrede millioner mennesker.

En bagvedliggende og vigtig del af forklaringen på denne negative udvikling handler om, at store dele af menneskeheden har fået den opfattelse eller forståelse, at vækst, ofte blot defineret som kortsigtet materiel og økonomisk vækst, er et krav, er en selvfølge, er en nødvendighed, er et selvfølgelig ønske og behov – og derfor jagter de fleste lande, virksomheder og mennesker verden over vækst. Politikere, regeringschefer, fagforenings- og virksomhedsledere, eksperter, herunder økonomer m. fl. taler uafsladeligt om vækst. Og vækst har vi fået!

»Hvis vi ikke vækster, dør vi«. Sådan har mange ledere sagt – og sådan siger mange ledere fortsat. Vækst fremstår som løsningen og svaret på stort set alt. I princippet er der intet i vejen med vækst. Det kommer fuldstændig an på, hvilken vækst, der er tale om. Er det vækst vedrørende læring, tillid, venskab, venlighed, hjælpsomhed og empati, eller er det vækst i produktionen af våben, oksekød eller alkohol?

I løbet af det 20. århundrede er både produktionen og produktiviteten i verden steget voldsomt; det har skabt en ny verden; har givet en hidtil uset økonomisk og materiel velstand i en lang række lande; det er den før omtalte store acceleration, som har ført verden ind i den tidligere omtalte antropocæne epoke, hvor det er markant tydeligt, at menneskets aktiviteter sætter sig så voldsomme aftryk på kloden, at mennesket nu må tage ansvar for jordens fortsatte bæredygtige udvikling. Det ser ud til, at verden har nået et punkt, hvor det ikke længere er muligt at fortsætte ad de samme udviklingslinjer, som vi hidtil har bevæget os ad. Nu kommer hensynet til bæredygtighed før hensynet til vækst. Uændret adfærd, Business as usual, er ikke længere en mulighed. Bæredygtighed skal komme først.

Natur og mennesker

Den udfordring, vi nu står over for, handler om menneske og natur i en ny forening. Mennesket har i årtusinder levet i en slags balance med naturen. Men i takt med den teknologiske udvikling og i takt med eksplosionen i antallet af mennesker på jorden, specielt op igennem 1800- og 1900-tallet, skete der en total forandring i relationen mellem mennesker og natur, og mennesket påbegyndte i virkeligheden en så massiv og voldsom indgriben i og udnyttelse af naturen og dens ressourcer, at det har haft dramatisk negative og til dels uoprettelige konsekvenser.

Sagt forenklet er der næsten ingen grænser for, i hvilket omfang og på hvilke områder og måder, mennesket har følt sig berettiget til at gribe ind i, udnytte og misbruge naturens værdier og ressourcer. Det er det forhold og den tendens, der nu skal ændres. Det giver sig fx udslag i, at ét af verdensmålene handler om biologisk mangfoldighed (biodiversitet), fordi biodiversiteten i verden er under stærk og farlig reduktion. Stockholm Resilience Centers ni såkaldte planetariske værdier, der også omfatter biodiversitet, er formentlig den hidtil mest udtømmende og velunderbyggede angivelse af, inden for hvilke grænser den fortsatte udvikling i verden skal holdes.

De ca. 7½ milliard mennesker på jorden – eller rettere sagt, en procentdel af de i alt ca. 7½ milliard mennesker, der lige nu lever på jorden, har udviklet en levevis og et forbrug, et livsmønster, der samlet set er så skadelig for jorden, at store ændringer på kloden som sagt er nødvendige. Antagelsen eller påstanden er: Vi kan ikke blive ved med at leve, producere og forbruge, som vi gør. Og det er ikke den fattige afrikaner, der er problemet; problemet er de vellønnede mellem- og højindkomstgrupper i alle lande. Det er mig, det handler om!

Hvordan forandrer man verden? Det er spørgsmålet. Og det er klart: Man kan ikke forandre verden, medmindre man har forestillinger om, i hvilken retning og på hvilke måder, disse forandringer skal bevæge sig og finde sted. Man må have visioner, mål og strategier. Verdensmålene repræsenterer tilsammen en vision om en anden og bedre verden, hvor ingen er lades tilbage, ingen er uden for visionen og målene. De enkelte mål er angivelser af, hvordan denne anden og bedre verden skal se ud på en række konkrete dimensioner eller områder. Målene er universelle og overordnede, og den store opgave er i virkeligheden at forbinde dette universelle og helt overordnede billede af den nye verden med hvert enkelt kontinent, land, kommune, virksomhed og individ.

Målene er klare og omfattende, og på et overordnet plan er det tydeligt, hvad politikerne og eksperterne bag målene har forestillet sig med dem. Det er ikke svært at danne sig et overordnet billede af den verden, som ophavspersonerne bag målene har set for sig. Visionen og opgaven er klart formuleret. Det store spørgsmål er, hvordan verden kommer fra den situation, som verden lige nu befinder sig i på de 17 hoveddimensioner, og frem til de nye tilstande, fx når det handler om klima, sundhed, fattigdom og ulighed. Hvem bestemmer hvad, hvornår og hvordan? Hvem gør hvad? Hvem betaler hvad? Hvem skal involveres? Hvordan skal der måles, rapporteres og sammenlignes? Det er nogle af de store spørgsmål.

I sin essens handler dette bl.a. om ledelse. Ledelse er et vagt og mangesidet begreb; der findes ingen klare eller udtømmende definitioner af, hvad ledelse er. Men de fleste er enige om, at ledelse handler om, hvordan man i et socialt system (en virksomhed, en kommune, et land) kommer fra én tilstand, defineret på bestemte måder, til en ny og anderledes tilstand. Man kan også formulere det som spørgsmålet: Hvorledes skaber man ændringer eller ønskede resultater i sociale systemer? Hvordan forandrer man FN's 193 medlemslande, således at de hver især bliver i overensstemmelse med de 17 verdensmål og de 169 delmål? Det er spørgsmålet. Og på dette spørgsmål gives der selvsagt ingen enkle svar. Der er én million svar. Og denne million svar skal findes, bedømmes, prioriteres og implementeres. Processen er i gang.

Virkeliggørelsen af verdensmålene er et sammensurium af komplicerede og modsætningsfyldte ledelsesopgaver. Der er uhyre mange interesse modsætninger, dilemmaer og paradokser. Selve de 17 hovedmål og de 169 delmål er på godt og ondt et resultat af komplicerede politiske og faglige forhandlingsprocesser, der har fundet sted over flere år. Virkeliggørelsen af verdensmålene er også en forhandlingsproces, der på en måde går den anden vej, nemlig fra det abstrakte, principielle og begrebsmæssige til den konkrete, operationelle, sociale og fysiske verden. Alt dette forekommer for mange mennesker at være for overvældende. For uoverskueligt. For voldsomt. Mange mennesker har lært, at verden eller helheden, er så stor, at jeg som individ ingen indflydelse eller betydning har for den. Så mange tænker: Det er ligegyldigt, hvad jeg som individ (eller hvad vi som lille land) gør. Det sammenfattes undertiden i sætningen: *Jeg/vi kan jo ikke redde verden.*

Hele spørgsmålet om virkeliggørelsen af verdensmålene lægger op til et opgør med denne selv- og verdensforståelse. Måske forholder det sig omvendt: Måske kan jeg redde verden? Måske er sandheden: Kun hvis hvert enkelt individ ser sig selv som en betydningsfuld del af helheden, kan den nødvendige forandring af verden komme i stand, blive til virkelighed? Kun hvis hvert enkelt individ i verden bevæger sig hen imod en sådan kollektiv bevidsthed, vil der kunne ske store ændringer i verden. Og som antydnet: Denne bevægelse er i gang.

Det er ikke sådan, at alt dette er ukendte og til dels helt urealistiske forestillinger og krav. Tvært imod; det er forhold, hvorom vi har stor viden og indsigt, og det er fænomener, der er under udfoldelse. Ikke sådan, at vi alle er lige langt, men millioner af mennesker på jorden er i klar og positiv bevægelse frem mod en sådan bevidsthed og dermed på vej mod en forståelse af, at forandringer er både nødvendige og ønskelige – og også afhænger af mig. Udtrykt med traditionelle ledelsesord er der tale om både en gigantisk top-down- (oppe fra og ned) og bottom-up- (nede fra og op) proces. FN-systemet kunne siges at være toppen af systemet. Og i den anden ende er hvert enkelt menneske på jorden et element i bunden af systemet. Vi er godt og vel 7½ milliard sådanne elementer (mennesker) i helheden.

Der er tale om en total ændring i vor måde at tænke virksomhed, samfund, verden, vækst og udvikling på. Det tager tid, og det *er* ved at ske. Set fra nogle perspektiver går det langsomt. Set fra andre går det hurtigt: Der tales om emner som: Bæredygtig produktion, bæredygtigt forbrug, bæredygtig mode, bæredygtig turisme, bæredygtigt byggeri, bæredygtig transport, bæredygtigt landbrug, bæredygtigt fiskeri, forskning og undervisning i bæredygtighed etc. Det er ikke bare justeringer eller korrektioner, der er tale om. Det er nytænkning. Det er grundlæggende ændringer. Det er nye produkter, processer og metoder, nye distributionsmetoder og -kanaler. Nye værdier. Vi skal erkende: Ikke-bæredygtig adfærd er taberadfærd.

Synet på mennesker og natur

Vi er besat af en vækst- og konkurrencetænkning, der giver nogle milliarder mennesker en enorm materiel velstand, og som påfører både mennesker og natur en voldsom smerte. Småt er godt (*Small is beautiful*) hed den britiske økonom F. Schumacher's bog fra 1970, hvorefter alt voksede. Bogen havde undertitlen: Økonomi som om mennesker er vigtige (*Economics as if People Mattered*). Det er både mennesker og natur, og det har vi på mange måder og områder glemt. Kapitalismens store løfte er vækst, siger vi. Økonomer, politikere og mange andre over hele verden taler, som om kortsigtet materiel og økonomisk vækst ikke bare er en mulighed, men er både en selvfølgelighed og en nødvendighed. Og så taler og handler de, som om det er rigtigt.

Alle jagter kortsigtet materiel og økonomisk vækst. Og jeg er enig med de, der er overbevist om eller tror, at konkurrence er godt. Men man må altid spørge, hvad der konkurreres om eller hvad formålet med konkurrencen er. Hvad vil man med konkurrencen? Meget tyder på, at det ikke er lykkedes at udtænke og udvikle systemer, der sikrer, at konkurrencen fører til en stedse mere bæredygtig udvikling. Tvært imod forholder det sig sådan, at vi lige netop nu på en række områder er på vej i en forkert retning, når det handler om global bæredygtig udvikling. Verdens parlamenter, regeringer og magthavere står over for en meget stor udfordring – og mulighed – der består i at udvikle systemer i form af lovgivning og rammer, der overalt fremmer en global bæredygtig udvikling – og hæmmer ikke-bæredygtig udvikling. Hvis vi ikke lykkes med det, tyder meget på, at der vil opstå alvorlige kriser på kloden inden for få årtier. De ændrede betingelser for og rammer om konkurrence kan kun blive til virkelighed gennem politisk lovgivning.

I Første Mosebog hedder det: »*Bliv frugtbare og mangfoldige og opfyld jorden, gør Eder til herre over den og hersk over havets fisk og himmelens fugle, kvæget og alle vildtlevende dyr, der rører sig på jorden*«. Man må sige: Det har vi mennesker i bogstavelig forstand forstået. Men meget tyder på, at vi mennesker ikke er tilstrækkelig vise til at være *Herre over og herske over* naturen; vi burde nok indtage en noget mere ydmyg og beskednen rolle – en slags forvalterrolle? Vi skulle nok i stedet for ejerskab og lederskab tale om forvalterskab?

Det er smerteligt at iagttage den selvdestruktion, der på denne og mange andre måder finder sted og har fundet sted på kloden ikke mindst igennem de sidste 50 år. Én ting er, at mennesker op gennem de mange tusinder af år har kæmpet for at overleve, og har haft allehånde kvaler, sygdomme og lidelser. Det véd vi. Men det er noget andet end at se og mærke den smerte og vold, som vi systematisk, organiseret, af egen kraft og med tvivlsomme begrundelser påfører os selv. Fornylig kunne man i et medie læse: *»Kinas industri er fordoblet på 10 år. Men forurening dræber nu 350.000 kinesere om året«*.

Det siges, at de nordamerikanske irokesere tilbage i det 15'ende århundrede var optaget af konsekvenserne af deres beslutninger ned til syvende generation efter dem selv. Sætningen: *»Vi har ikke arvet jorden fra vore fædre, men lånt den af vore børn«*, forbindes med de oprindelige nordamerikanske indianere. Det er ikke den form for ansvar og langsigtet tænkning, der præger nutidens beslutningstagere. Derfor må spørgsmålet stilles: *Hvad med*

de næste tusinde år – eller de næste hundrede tusinde år? Og det kan og bør konkretiseres til: Hvordan giver vi fremtiden, de kommende generationer, en stemme, når der i dag træffes beslutninger, eller når der i dag ikke træffes beslutninger, i begge tilfælde med mulige store konsekvenser for fremtidige generationer? Man kan også sige: Hvordan udvikler vi en solidaritet både imellem generationerne – og mellem kontinenterne?

Det indre og det ydre

På Stockholm Resilience Center, der er en del af Stockholms Universitet, forskes der bl.a. i resiliens (robusthed), bæredygtighed, ressourceudnyttelse, forurening m.m. Den 11. januar 2016 besøgte en god ven og jeg lederen af centret, professor Johan Rockström på hans kontor. Vi talte om klodens situation. Vi talte om, at der i alt, hvad der foregår, er en ydre side, en side, der handler om verden og det, der sker i verden; og der er en indre side, en side, der handler om det enkelte menneskes indre orienteringssystem, værdier, mentale billeder, indstillinger, fremtidsforventninger, angst, frygt, forhåbninger etc.

Den ydre verden er i vid udstrækning en spejling af disse indre orienteringssystemer i mennesker. Meget i det ydre bestemmes af mennesker, fx af politiske ledere, forbrugere, familier, virksomhedsledere, kunstnere m.m. Det er klart: Noget af det, der sker i verden, sker uden menneskers indgriben, sker på grund af processer og begivenheder, der finder sted i og er bestemt af naturens egne kræfter og strukturer. Noget andet finder sted, fordi mennesker træffer beslutninger (eller undlader at træffe beslutninger) vedrørende køb og salg, investeringer, forbrug, byggeri, fabriksbygninger, infrastrukturer, skatte- og afgiftsbestemmelser etc.

Den indre side handler bl.a. om alle disse beslutninger, om de bevæggrunde, motiver, visioner, værdier m.m., der inde i mennesker ligger til grund for, forårsager, at netop disse beslutninger træffes. Vi taler i forskellige sammenhænge om menneskers forestillingsverden (mindset), og om skift eller ændringer i menneskers mindset eller tankegang. På dansk kunne vi også bruge udtrykkene: Sindelag, sindelagsændringer eller indre omstilling. Vi talte med Johan Rockström om dette. En stor del af hans forskning handler om det ydre; handler om, hvad der sker i verden på en række områder og dimensioner. Hans og centerets forskning har bl.a. været medvirkende til, at vi i dag taler om ni globale grænser og grænseværdier (boundaries), dvs. spørgsmålet: På hvilke områder eller dimensioner er det afgørende for klodens udvikling, at vi som menneskehed holder os inden for visse grænser, og hvorledes måler vi disse dimensioner og værdier? Det er baggrunden for, at Johan Rockström og hans forskergruppe ikke taler om *grænser for vækst* (Limits to growth), men om *vækst inden for visse grænser og grænseværdier*, (Growth within limits). Disse grænser og grænseværdier handler bl.a. om tab af biodiversitet, klimaforandringer, kvælstof, forsurening af verdenshavene, tab af ozon i stratosfæren, ændret arealanvendelse m.m.

Over for dette ydre, som selvsagt repræsenterer den ene og væsentlige side af hele diskussionen om klodens bæredygtige udvikling, findes den indre side, som så at sige repræsenterer baggrunden for alle de beslutninger i verden, der fører til verdens og menneskehedens udvikling. Ud fra hvilket verdensbillede, verdenssyn, natursyn og menneskesyn kommer alle disse beslutninger og dispositioner? Og hvis verdens udvikling skal ændres, hvorledes må da vi mennesker, der lever nu, arbejde med at ajourføre, evt. ændre disse syn på naturen, mennesket, kloden og klodens udvikling? Og hvilken viden og hvilke værdier skal vi forsøge at give videre til de næste generationer?

Nede fra eller oppe fra?

En stærk erindring fra mødet var Johan Rockströms store og alvorlige bekymring for klodens tilstand og udvikling. Han stillede bl.a. spørgsmålstegn ved, om det er tilstrækkeligt at arbejde med den indre side af menneskets udvikling, om vi ad den vej kan tilvejebringe grundlaget for tilstrækkeligt hurtige og store beslutninger og forandringer. Den indre side er vigtig, men tager det for lang tid at lade verdens udvikling bero på disse indre ændringer i menneskers viden, holdninger og indstillinger? Kan alle de ændringer, der nødvendigvis skal finde sted på kloden i de nærmeste år, komme hurtigt nok i stand, hvis vi alene lader os bero på, at mennesker som fx vælgere, politiske ledere, forbrugere og virksomhedsledere ændrer holdninger og der ud fra ændrer beslutningsadfærd?

Dette er meget vanskelige spørgsmål, som vi må være vågne over for. Johan Rockström lagde ikke skjul på, at han anser det for ubetinget nødvendigt, at der træffes meget hurtige og meget omfattende beslutninger, der kan ændre klodens tilstand og udviklingsretning. Og hvis dette ikke lykkes, så kan man i nogle af hans skrifter læse sig til, hvad hans vurderinger så er, og disse vurderinger inkluderer, at katastrofer er uomgængelige. Se fx Johan Rockström og fotografen Matias Klum's meget interessante og illustrerede bog: *Big World Small Planet* (Stor verden, lille planet), hvor man fx kan læse: "Hvis vi venter mere end 30 år, vil det være for sent". (*If we wait 30 more years, it will be too late*), En stærk udtalelse af en naturvidenskabsmand fra det kolde nord.

Det er vigtigt at minde om, at det er muligt for demokratisk valgte politikere at regulere og stimulere på måder, der helt sikkert fremmer national og global konkurrence om at skabe stedse mere bæredygtige rammer, processer og resultater. Det er i den forbindelse interessant at iagttage, hvordan både enkelte virksomhedsledere, brancheforeninger og forskellige sammenslutninger af virksomheder og ledere – verden over – opfordrer regeringer og parlamenter til at lovgive for bæredygtighed, vedtage rammer og reguleringer, der fremmer bæredygtighed på alle tænkelige områder og måder. Jeg afviser ikke, at der også er organisationer og mennesker, der argumenterer modsat, men jeg hævder, at der på trods af alle tilbageslag sandsynligvis i disse årtier er en positiv trend til fordel for accepten af nødvendigheden af en bæredygtig global udvikling.

Forpligtelser og muligheder

Til et magasin udgivet i 2016 af en dansk bank blev jeg spurgt, hvad min ambition for Danmark er. Jeg svarede: *»Min ambition for Danmark er, at det danske Folketing og den danske regering vil indtage en førerposition i verden, når det handler om at drøfte, formidle og bidrage til implementering af FN's 17 mål for en bæredygtig global udvikling«*. Disse verdensmål er en del af svaret på de udfordringer, som vi drøftede med Johan Rockström. Målene handler om klima, energi, sundhed, uddannelse, produktion, forbrug, fattigdom, byudvikling, partnerskaber og flere andre temaer. Danmark – og Norden – har særlige kompetencer og erfaringer på mange af de områder, som verdensmålene handler om. Meget kan og bør givetvis forbedres i vore egne lande samtidig med, at vi kan bidrage med åbenhed, viden, produkter og teknologi i forhold til andre lande i verden. Og i dette samspil med andre lande kan vore egne modeller og systemer helt sikkert også udfordres og forbedres. Der er meget at opnå ved aktivt at samarbejde med andre lande om verdensmålene.

Jeg ser for mig, at de 17 verdensmål vil blive mere og mere diskuteret og respekteret i samfundene, og derfor vil målene finde vej ind i virksomheder, folkeskoler, ungdomsuddannelser og universiteter. Og jeg finder også, at Danmark som nation – og de nordiske lande tilsammen – både har forpligtelser over for og har enestående muligheder i verden. Den daværende danske regering offentliggjorde i foråret 2017 en »*Handlingsplan for FN's verdensmål*«. I denne plan kommer hverken disse forpligtelser eller muligheder til udtryk. Tvært imod hedder én af overskrifterne i rapporten: »*Danmark – næsten i hus med verdensmålene*«. Og det er Danmark ikke – helt bortset fra, at det tidligere omtalte overordnede princip bag verdensmålene, *Leave no one behind*, jo netop siger, at ingen er i hus, før alle er i hus.

I regi af FN's Befolkningsorganisation (Population Fund, UNFPA), foregår der i øjeblikket en værdidebat og et arbejde, der handler om, hvad man kalder bæredygtig udvikling betragtet som et forandringsorienteret eller transformativt spirituelt (ikke religiøst) fænomen. Man taler i et dokument direkte om en overlevelseskrise for menneskeheden på baggrund af en situation i verden, der er karakteriseret ved krige, socioøkonomiske uligheder, fattigdom, dogmatisk fundamentalisme, flygtningekrise, naturkatastrofer m.m. Selve FN-systemet, siges det i dokumentet, Forbedre menneskers muligheder for at udfolde sig inden for rammerne af 2030-udviklingsdagsordenen (*Enhancing Human Flourishing Within the 2030 Development Agenda*), var et spirituelt projekt, der blev skabt som et resultat af og på baggrund af Anden verdenskrig. Selve forestillingen om forandring eller transformation som spiritualitet hedder det, er klart en del af den oprindelige forestilling om FN. I forordet til FN-traktaten tales der om »*at bekræfte værdien og værdigheden af hvert enkelt menneske*«. Essensen i det nævnte arbejde i UNFPA-regi er at fokusere på spørgsmålet: Hvad er for det enkelte menneske dyb transformation eller dyb forandring inden for den sammenhæng af bæredygtig udvikling, som FN-organisationen i øvrigt arbejder med, og herunder det meget prekære spørgsmål: Hvad er

transformation for mennesker, der lever i sammenhænge, hvor mennesker lider, bl.a. som følge af krige, vold, racisme, underernæring mm? Hovedkonklusionen i dokumentet er, at dyb forandring inden for rammerne af ideen om bæredygtig udvikling kræver et indre skift i mennesker, en indre omstilling, som bredt formuleret bedst kan beskrives som en spirituel forandring. Hvad denne spirituelle forandring mere præcist skal handle om, og hvorledes medlemslandene i praksis kan og bør arbejde med dette, er nogle af de opgaver og spørgsmål, der skal præciseres i det videre arbejde. Dette handler bl.a. om, hvad vi konkret gør i daginstitutioner, skoler, gymnasier – og selvfølgelig også i de herefter følgende praktiske lærepladser eller uddannelses- og forskningsinstitutioner – i Danmark og i verden. Lad mig i den forbindelse nævne, at man på *KADK, Det Kongelige Danske Kunstakademis Skole for Arkitektur*, har besluttet, at alle afgangsstuderende i deres afsluttende afhandlinger skal inddrage og forholde sig til FN's 17 bæredygtigheds mål. Vi ser i disse år daginstitutioner, skoler, gymnasier, universiteter og mange andre, der inddrager verdensmålene i deres undervisning og arbejde, og i det hele taget er der en voldsom stigning i interessen for de globale bæredygtigheds mål.

Mennesker kan håbe

Mennesker kan håbe. På det verdslige plan repræsenterer verdensmålene måske det hidtil mest klare, ambitiøse og omfattende sæt af håb for menneskeheden. Menneskeheden har levet på kloden i mange tusinde år, og gennem de sidste få hundrede år har menneskeheden udviklet viden, samfundsformer, retsstaten, uddannelses- og sundhedssystemer, samarbejdsorganisationer og meget andet, som har givet mange hundrede millioner mennesker levemuligheder, som de pågældende menneskers forældre end ikke havde kunnet forestille sig. Men på trods af det lever flere hundrede millioner mennesker lige nu et uværdigt liv. Summen af de sidste få hundrede års udvikling er bl.a., at mennesket i dets iver efter materiel og økonomisk vækst har påført menneskeheden selv og kloden som økosystem betragtet så meget skade og pres, at betydelige og hurtige ændringer i den måde, mennesker lever og producerer på, ikke bare er ønskelige, men nødvendige. Og man kan ikke nøjes med at anlægge økonomiske betragtninger på, om det kan betale sig at rette op på klodens ubalancer. Ja, dette handler dybest set slet ikke om traditionelle økonomiske betragtninger. Det handler om menneskehedens fortsatte udvikling. Det forekommer at være helt sikkert, at hvis menneskeheden kan lykkes med at gennemføre de meget betydelige ændringer, som verdensmålene handler om, så er en anden og bedre verden for mange flere mennesker inden for rækkevidde. Det beror alene på os mennesker, om vi vil arbejde for at nå de ambitioner for en bedre verden, der er indeholdt i de 17 mål for en bæredygtig udvikling.

Det nævnte hovedprincip bag FN's verdensmål, Ingen må lades tilbage (*Leave no one behind*), er et smukt princip, der ligger i klar forlængelse både af forordet til FN's Traktat og af FN's menneskerettighedserklæring fra 1948. Som alle véd, udsættes menneskerettighederne netop i disse år for betydeligt pres og for kritik fra flere sider. Det har ingen mening at opretholde disse gamle og forældede principper, lyder en del af kritikken, og vi bliver med denne kritik også mindet om, at det er muligt for os mennesker at ignorere de informationer og advarsler, der tilflyder os fra mange kilder og på mange måder – og lade stå til. Det er smerteligt at iagttage det omfang, hvori og de måder, hvorpå menneskeheden skader sig selv og naturen, og det er næsten uden for fatteevne, hvad vi mennesker kan finde på at gøre ved os selv, dyr og natur for at opnå kortsigtede og snævre økonomiske resultater.

For nogle år siden var det naivt at tale om bæredygtighed. I dag er det ved at være naivt ikke at tale om bæredygtighed. Naivt at tale om Uændret adfærd, business as usual. Uændret adfærd, ikke bæredygtighed, er tabernes strategi. Det nævnte økonomiske topmøde i Davos i 2017 havde som overskrift: Lydhør og ansvarligt lederskab (*Responsive and responsible leadership*), og der blev på mødet fremlagt 10 principper for værdigt og ansvarligt lederskab. Principperne blev formuleret i en artikel af Alberto Alemanno, Jean Monnet Jura-Professor ved HEC-universitetet i Paris. Principperne havde overskriften: Global dagsorden for ledelsesværdier. En 10-punkts vejledning til ansvarligt lederskab i en populistisk verden, (*Global Agenda Leadership Values. A 10-point guide to responsible leadership in the age of populism*), og omfatter følgende værdier: Medfølelse, følelsesmæssig intelligens, integritet, åbenhed, retfærdighed, rummelighed, habilitet og kompetence, evidens, sammenhæng og alvor.

Det er interessant at betragte disse ledelsesværdier i forhold til traditionelle rationelle og økonomisk orienterede ledelsesmodeller og -systemer. Værdierne understreger, at der i al ledelse er en moralsk-etisk dimension, som alle de rationelle modeller og systemer skal udvides med og indlemmes i. Det kan næppe være den slags værdier og principper, der har tynget de danske bankdirektører, der aktivt og tilsyneladende med stor appetit medvirkede til skatteunddragelser og andre ulovligheder i et sådant omfang, at Finanstilsynet i 2017 måtte offentliggøre voldsomme advarsler og en alvorlig kollektiv kritik til danske banker. Den ansvarlige minister sagde den 21. marts 2017 om dette og konkret om de to største danske banker: *Groft ledesssvigt*. Statsministeren fulgte op den samme dag og tog et ord i anvendelse, der næppe nogensinde er brugt af en dansk statsminister i en sådan sammenhæng. Han sagde: *Det er noget svineri*.

I den meget vigtige bog, *The Age of Sustainable Development* (Tidsalderen for bæredygtig udvikling), rejser professor Jeffrey Sachs spørgsmålet: Er store ændringer mulige? Han spørger, om det er muligt at virkeliggøre SDG'erne, de 17 FN-bæredygtigheds mål? Med bæredygtighed forstår J. Sachs fire ting, nemlig dels de tre traditionelle aspekter: økonomisk udvikling, social inklusion og miljømæssig bæredygtighed. Og så føjer han en fjerde dimension til, nemlig godt lederskab, good governance. Og ved good governance forstår J. Sachs: ansvarlighed, gennemsigtighed, deltagelse og et princip om, at forurenere-betaler (accountability, transparency, participation, polluter-pay), hvilket med J. Sachs's egne ord rejser det spørgsmål, som også rejses her, nemlig spørgsmålet om virksomheders ansvar. "Bæredygtig udvikling er den største og mest komplicerede udfordring, som menneskeheden nogensinde har stået over for", siger J. Sachs på én af de sidste sider i bogen, idet han kæder bæredygtigheds-udfordringen og virksomheders ansvar sammen. Ud fra påstanden og iagttagelsen, at ideer og drømme er vigtige, bruger han dernæst et eksempel af en ganske anden kaliber, nemlig slaveriets afskaffelse, som han betegner som én af

”de største samfundsmæssige forandringer i de to sidste århundreder”, til forsvar for argumentet: Ja, bæredygtighed er en mulighed. Bæredygtighed er den næste store sociale, økonomiske og miljømæssige forandring. Store sociale, økonomiske og miljømæssige ændringer *er* mulige.

Oprydning og nytænkning

En stor ledelsesudfordring lige nu handler efter min mening om at gøre op med den amerikanske ingeniør F. W. Taylor og hans mekaniske ledelses- og organisationstænkning. Det er en tænkning, som har domineret hele verden i mere end hundrede år. Taylor regnes for at være én af hovedfædrene til videnskabelig virksomhedsledelse, scientific management, dvs. tids- og metodestudier, den funktionsopdelte organisation, rationalisering og effektivisering m.m. Taylor var ikke alene, men han er hovedrepræsentanten for det 20. århundredes største revolution i organisations- og ledelsestænkning og -praksis verden over.

I de første tre-fire årtier af det 20. århundrede var der tale om en meget enkel natur- og ingeniørvidenskabelig ledelsestænkning; dernæst om en mere avanceret matematisk domineret og tværvidenskabeligt orienteret ledelsesvidenskabelig (management science) tænkning fra perioden efter Anden verdenskrig, en periode og en tænkning, hvor den inderste kerne fortsat var den Taylor-dominerede rationalitets-, produktivitets- og kortsigtede optimeringstænkning. Og endelig en fortsat målings- og kvantitativt orienteret adfærdsvidenskabeligt baseret ledelses- og human-ressource orienteret tænkning fra de sidste 30-40 år af århundredet.

Det sidste var en meget grumset periode, hvor hundredevis af mere eller mindre smarte overskrifter, værktøjer, modeller m.m. så dagens lys, og hvor de mest bizarre benævnelser blev taget i anvendelse. Kernen var fortsat hård, mekanisk, kortsigtet og ensidig økonomisk tænkning, hvorfor man da også ofte omtalte alt det nye i denne sidste periode som det bløde. Det var så til gengæld udtryk for en total misforståelse af de fænomener og udfordringer, man havde med at gøre. Det var ikke bløde, men behårde fænomener, men det forstod man ikke altid.

I alle disse år var den målestok, der blev anvendt, både i offentlige og private virksomheder og på samfundsniveau, baseret på simple og kortsigtede kvantitative økonomiske målinger; konkret i form af økonomiske regnskaber i virksomheder og bruttonationalproduktopgørelser på samfundsniveau. Der er en gammel indsigt og erfaring, der siger: Man får det, man måler. Hvis man vil have kortsigtet økonomisk profit og vækst, skal man belønne adfærd, der fører til øget produktivitet og vækst. De fleste beslutninger i verden i disse mange år har været begrundet i og været tæt relateret til kortsigtet produktivitet og økonomisk vækst og har derfor gjort brug af F. W. Taylor's værktøjer og anbefalinger.

Resultatet er klart: En ubeskrivelig stor produktivetsstigning i verden. Produktivitet, vækst og profit er eksploderet; det samme er antallet af mennesker i verden. Dette tilsammen gør, at der i netop den periode, vi her taler om, er sket en så voldsom acceleration i den økonomiske aktivitet i verden, at det er uden historisk sidestykke. Som nævnt i indledningen taler vi om Den store Acceleration. Befolkningstallet i verden stiger fortsat, men dog med en stedse lavere hastighed; produktionen i verden stiger i disse år næsten lodret; og en stor del af den produktion, der finder sted, er ikke-bæredygtig. Ikke-bæredygtig adfærd og produktion, der finder sted igennem mange årtier i en verden med stadig flere mennesker, ender efter de fleste forskeres opfattelse i katastrofer. Det er sådanne katastrofer, verden på nuværende tidspunkt er på vej ind i – bl.a. ifølge forskere på det oven for nævnte Stockholm Resilience Center.

Overordnet handler det om at bevæge virksomheder, lande og verden i en ny retning, hvilket kræver, at vi formulerer nye kriterier for og billeder af, hvad det er for en verden, vi vil lede os hen imod. Hvilke mål skal være styrende for vore beslutninger? Hvilke indtægter og omkostninger skal medregnes i de kalkuler, vi opstiller med henblik på at træffe vore beslutninger? Hvilke grænser eller begrænsninger skal vi respektere og overholde, når vi træffer og implementerer vore beslutninger? Og hvilke tidshorisonter skal vi arbejde med eller inden for, når vi kalkulerer, beslutter og implementerer? Skal vi tage hensyn til de endnu ikke fødte generationer, eller skal vi udelukkende betragte de nærmeste år eller årtier, når vi planlægger og træffer beslutninger?

Jeg siger ikke, at der ikke er sket noget væsentligt siden F. W. Taylor. Jeg siger, at hvis vi kunne gennemlyse de kalkuler og beslutninger, der træffes overalt i verden i dag, så er der mange spor efter Taylors principper og metoder. Og samtidig kan man konstatere, at det er et paradigme, der fører til så katastrofale beslutninger og resultater, at hele paradigmet, hele skelettet, vakler. Det vakler, fordi det bliver mere og mere åbenlyst, at kloden er på en katastrofekurs, hvilket bl.a. og helt synligt fører til klimaændringer med katastrofale følgevirkninger.

Taylors modeller og ræsonnementer var – som nævnt – en skelsættende faktor i den industrielle verdens udvikling. Men der skal skiftes kurs nu. Det, der før var en god og effektiv løsning, er nu et problem. Jeg vil pege på to sammenhængende og afgørende vigtige hovedindsatser. Det *første, der er behov for*, handler om at nedbryde mange af de siloer, søjler og funktioner, som verden med stor iver og systematik er blevet opsplittet i op gennem 1900-tallet. Mange af de opgaver og udfordringer, som verden og verdens organisationer står over for i dette århundrede, kan ikke effektivt og hensigtsmæssigt løses inden for rammerne af den organisationstænkning, som Taylor var ophavsmanden til. Nye organisations- og samarbejdsstrukturer skal udvikles og virkeliggøres. Det gælder på det høje niveau, fx FN, hvor det i en nylig udgivet rapport nævnes, at FN ikke kan løse sine mange opgaver med de mange siloer, som organisationen nu er opsplittet i. Og det gælder på det helt nære niveau, fx skolen, plejehjemmet, kommunen m.m. Det *andet* handler om Verdensmålene, bæredygtighedsmålene og de dertil knyttede 169 delmål. Man kan ikke lede uden mål. De mål, man sigtede imod på Taylors tid i 1900, i 1950 og i vid udstrækning fortsat i dag, skal afløses af de 17 FN-mål. Det er mål, ikke for en simpel produktivitets- og profitudvikling, men mål for en balanceret, retfærdig og bæredygtig udvikling, ikke i Danmark og EU, men i hele verden. Verdensmålene er i virkeligheden et stort globalt solidaritetsprojekt.

Den vigtigste dagsorden

I den franske fotograf Yann Arthus-Bertrand's berømte film, *Home*, (*Hjem*) hedder det et sted: »Vor klode beror på en balance, hvor hvert eneste væsen spiller en rolle og eksisterer udelukkende gennem eksistensen af et andet eller andre levende væsener«. Senere siges det: *Vi skylder kloden alt*«, og så føjes det til: »Men vi er ved at ødelægge den«. Tydeligere kan det næppe siges, og derfor må vi spørge: Er det, vi ser og oplever i disse årtier, blot det normale i et højere tempo, eller er der tale om noget helt nyt? Skal vi bare vænne os til højere hastigheder og mere innovation, eller er vi på vej ind i en ny epoke? Skal vi standse op og mærke, at verden er ny, eller skal vi bare tage den med ro? Svaret er: Meget tyder på, at verden er ny. Der sker så mange og store begivenheder og omskiftelser i verden – geologisk, atmosfærisk, biosfærisk, geopolitisk og på andre måder, at antropologen Lene Marie Thorsen taler om, at »Katastrofernes tid er kommet«, psykologen Svend Brinkmann taler om Angstens epoke, det ansete amerikanske tidsskrift *Proceedings of the National Academy of Sciences* siger: »Nu mener forskere, at vi ikke bare står over for en sjette masseudryddelsesfase, men at vi simpelthen befinder os midt i den«. Det omhandlede videnskabelige studium dokumenterer, »at en tredjedel af klodens cirka 27.600 pattedyr, fugle, amfibie- og reptilarter er på hastigt tilbagetog både i antal og på størrelsen af de geografiske områder, som de bor på«. Vi oplever i sandhed, hvad sociologen Zygmunt Bauman kaldte den flydende modernitet, men måske er moderniteten blevet så flydende, at noget er ved at falde helt fra hinanden. Der er ikke noget at sige til, at mennesker er angste, bange, frustrerede og forvirrede.

Der bliver flere og flere mennesker i verden, selv om der ud fra adskillige betragtninger allerede er alt for mange mennesker; der sker en voldsom teknologisk, herunder en militærteknologisk udvikling; produktionen i verden stiger eksponentielt, nærmest ad en lodret kurve, og megen produktion er fortsat ikke bæredygtig; den kemiske industri udvikler bestandigt nye kemikalier og stoffer, hvis virkninger, alene og i kombinationer, vi slet ikke har styr på; dyrearter udrykkes; nye sygdomme opstår. Studerer man risikobillederne fra fx Det verdensøkonomiske Forum (World Economic Forum), Verdensbanken og andre, så bruges der meget voldsomme ord, fx naturkatastrofer, menneskeskabte miljøkatastrofer, ekstreme vejrbegebenheder, ufrivillig migration i stor skala, terrorangreb, vand- og fødevarekriser og dårlig regeringsførelse. Vi har udviklet nogle kæmpestore kløfter i verden, siger MIT-professor Otto Scharmer og ledelsesforskeren Kathrin Kaufer, og de nævner tre sådanne alvorlige kløfter: en økonomisk, en socioøkonomisk samt en åndelig og kulturel, og de taler sammenfattende om et økologisk sammenbrud.

Vi kan godt kalde dette dommedagsprofeti; det er der mange, der gør, fx alle de mennesker, der ikke vil tale om disse temaer, herunder en lang række politikere, der ikke vil adressere disse meget alvorlige spørgsmål og udfordringer. Jeg forstår og accepterer denne modstand mod at tale om ulykker, katastrofer og udslettelse. Det er ubærligt. Men vi bliver nødt til det. Vi er nødt til – med en lang række forskere verden over som kilder og med verdens ungdom som vidner – at erkende, at vi mennesker har bragt jorden ind i en meget farlig og komplet uholdbar situation; det er sket op gennem 1900-tallet, og specielt i løbet af sidste halvdel af det forrige århundrede; det er en voldsom stigning i den ikke-bæredygtige vækst i produktion og økonomi, der fandt sted sammen med en eksplosion i antallet af mennesker på jorden. En forøgelse i antallet af mennesker på kloden med ca. 5 milliarder og en mangedobling af den økonomiske produktion og aktivitet fra slutningen af Anden verdenskrig og til nu. Den kan kort og klart konstateres, at kloden ikke har kunnet tåle denne voldsomme udvikling. Og menneskeheden bliver nødt til at forstå, erkende og handle på denne viden og erkendelse. Faren er, at vi ikke gør dette, og derfor sker der det, som professor Jürgen Habermas taler om i et interview (Politiken den 17. juli 2016), at *Den tankemæssige horisont skrumper, når der ikke tænkes mere i alternativer*. Alternativer er ikke blot justeringer og korrektioner af det eksisterende. Det er helt andre måder at tænke politik, fællesskab, samfund, lederskab og integration på. Det er alternativer, der er behov for.

Der er behov for en indsats i verden, der næsten kun kan forekomme umulig, men som skal gøres mulig, bl.a. gennem, hvad nogen har kaldt planetarisk omsorgsfuldt lederskab.

Der kan skrives bøger om alle de oven for nævnte tendenser, der hører det 20. århundrede til, og som fortsætter med fuld – og på nogle områder – stigende styrke og hastighed ind i det 21. århundrede. Menneskeheden består, verden består; der bliver født mennesker og meget går tilsyneladende sin normale gang verden over. Men kun overfladisk betragtet. Betragtet med videnskabens briller er kloden på mange måder på en kurs, der rettelig bør betegnes en katastrofekurs. Det skal vi efter min mening også tale om og tydeliggøre.

Med verdensmålene er verden bragt ind i en helt ny situation. Verdensmålene er dette århundredes vigtigste dagsorden. Det er første gang i verdens historie, at der har eksisteret så klart formulerede og brede mål for hele verdens udvikling. Målene er vedtaget af alle verdens lande. Alle lande er forpligtet. Det betyder selvsagt ikke, at alle regeringer, diktatorer og parlamenter i verden fra morgen til aften er optaget af disse mål. Man kunne næsten sige: Tvært imod. Men det forhindrer ikke, at målene er der, og at de bliver udbredt og formidlet verden over, og at det sker hver dag. Flere og flere civilsamfundsorganisationer, virksomheder, forskere, forfattere, politikere – ikke bare i Danmark, men verden over, taler om, arbejder med og bidrager til udbredelsen af verdensmålene. Og mange regeringer, parlamenter, kommuner, byer og virksomheder verden over arbejder allerede seriøst med tiltag, der skal bidrage til verdensmålenes implementering. Meget tyder på, at vi står med en snebold, der er ved at komme op i både fart og størrelse. Det kan ses og mærkes verden over.

Og det er godt, for det er nødvendigt. Som det fremgår, står vi over for to meget klare fænomener eller tendenser: På den ene side kriser, meget alvorlige hændelser og katastrofer. På den anden side potentialer og store muligheder for forbedringer. Det ser ud, som om vi har ressourcer, viden og ledelseskompetencer nok til, at vi kan dreje udviklingen i verden bort fra den katastrofekurs, som vi nok må erkende, er den rigtige betegnelse for den nuværende kurs, og ind på en mere og mere bæredygtig udviklingsretning, der kan dreje udviklingen på kloden mod meget bedre vilkår for mange hundrede millioner mennesker. Jeg tror, det er muligt. Jeg er bekymret og samtidig fyldt med håb og tro på noget – meget bedre.

Om at sælge de 17 verdensmål

Engang holdt jeg foredrag på Færøerne om verdensmålene. Efter foredraget talte jeg bl.a. med én af centraladministrationens øverste ledere. Vi talte om verdensmålene, om forståelsen og accepten af målene, og den pågældende sagde i den forbindelse til mig: *»Du kan ikke sælge verdensmålene ved at appellere til, at mennesker skal være med til at redde jorden«*. Det er en interessant og vigtig sætning, som det er værd at reflektere over.

Lad mig begynde med at konstatere: Jeg – og du – er ét hundrede procent afhængig af jorden! Alt på jorden er forbundet. Jeg kan kun leve, hvis der er ren luft, rent vand, fødevarer mm. Mine børn og børnebørn skal leve på den samme jord, i den samme verden. Og de er – som jeg – fuldstændig afhængig af jorden. Vi har efterhånden en betydelig viden om, hvordan meget i verden hænger sammen. På nogle områder begrænset og skrøbelig viden, men dog tilstrækkelig viden og intuition til at vide, hvad der er helt galt og helt forkert. Jeg ved fx udmærket, at jeg ikke skal smide olie- og benzinaffald ned i grøften; jeg ved godt, at jeg ikke skal smide den gamle cykel i søen. Jeg ved godt, at der ikke er ubegrænsede mængder af vand i verden; jeg skal økonomisere med vandet. Og jeg skal også økonomisere med den strøm og energi, jeg bruger. Jeg ved også godt noget om fødevarer. Jeg siger ikke, at det er enkelt. Jeg siger ikke, at det er entydigt, men på flere og flere områder véd jeg noget om sammenhænge. Jeg ved, at det ikke er uden konsekvenser for verden, at mennesker flyver så meget, som tilfældet er; kører så meget i bil, som vi gør, osv. For flere og flere mennesker vil jeg hævde: Dette er ikke en viden, som mennesker negligerer. Dette er en viden, som mange tager alvorligt.

Min personlige viden i dag er selvfølgelig større, end da jeg var 18 år gammel. Men hvad der er mere interessant: Mange 18-årige i dag ved mere, end jeg véd i dag om disse fænomener. Mange unge mennesker har stor indsigt i og en stor bevidsthed om verden, om planeten jorden. Den viden og indsigt har de fået fra mange steder og kilder, skole, gymnasium, sociale medier, elektroniske medier, rejser, studier, forældre, venner mm. Den øgede bevidsthed har givetvis noget at gøre med den indsigt, som vi alle i vor tid deler med astronauterne, nemlig at vi, med astronauternes øjne, har set den lille sårbare klode udefra. Dette smukke billede af jorden set udefra ændrer noget i langt de fleste mennesker. Det minder os om klodens lidenhed og sårbarhed; om, at det er rigtigt, at alt på kloden er forbundet, hænger sammen. At jeg og vi er en del af dette særlige fællesskab, der har udviklet sig på planeten jorden. Jeg véd, at hvad der sker på jorden, påvirker mig, og at jeg påvirker jorden. Jeg kender til og mærker disse systemiske ræsonnementer og indsigter.

Der er tale om følsomme balancer. Selvfølgelig kan man ikke forvente eller forlange af indbyggerne i Torshavn, at de skal give afkald på en stor del af deres materielle livskvalitet, give afkald på ferier, biler, gode laks og bøffer, et dagligt bad, indkøb af tøj, legetøj, modevarer m.m. Selvfølgelig kan man ikke det. Og det kan man bl.a. ikke, fordi enhver kan se, at det er der mange andre, der heller ikke giver afkald på. Og hvad andre gør, har stor betydning. Der er mange mennesker på jorden, der lever et liv i vild luksus, med et forbrug, som de færreste af os overhovedet kan forstå og forestille os. Mange mennesker i verden er ligeglade med naturen og jorden; har ikke den viden og indsigt, jeg nævnte oven for, og har i hvert fald en adfærd, der er helt anderledes, og som repræsenterer en benægtelse af alle former for hensyn til verden. Sådan er det.

Men! Betyder det nødvendigvis, at alle andre, måske et stort flertal, skal opføre sig lige så ansvarsløst? Og betyder det, at jeg skal opgive tanken om at yde et bidrag, mit bidrag, til jorden, til at redde jorden? Skal jeg opføre mig ansvarsløst, blot fordi nogle andre gør det? Skal jeg give pokker i det hele, fordi nogen er ignoranter, lige glade, uansvarlige eller blot har andre anskuelser og forståelser af, hvordan verden ser ud og hvordan alt hænger sammen, end jeg har?

Sådan som det fx var tilfældet med det folketingsmedlem, der i en diskussion på TV om flygtninge og indvandring argumenterede for, at Danmark skulle lukke alle ude, skulle lukke grænserne for alle. Den pågældende argumenterede for dette standpunkt og føjede så til – i et slags ubevogtet øjeblik: *»For så har vi (Danmark) vores på det tørre!«*. En interessant sætning. Det standpunkt har den pågældende parlamentariker selvfølgelig lov til at have, det er fuldstændig legitimt, men andre har lov til at reflektere over, om der overhovedet er noget, der hedder, *at have sit på det tørre*. Det er der efter min opfattelse ikke; det er efter min forståelse et standpunkt, der er uden for al fornuft, al erfaring og viden. Det er dumstædig, naiv og manipulerende tale, som der intet belæg er for. Jeg siger det skarpt og utvetydigt, fordi ikke bare denne politiker, men også andre benytter en retorik, der handler om, at den danske befolkning (danskerne) er noget for sig selv og skal passe på og holde sig for sig selv. Men sandheden er: Danmark eksisterer i et sindrigt netværk af relationer til den øvrige verden.

Der er nogen, der har den opfattelse, at det er muligt for Danmark, eller Færøerne, at hytte sit, redde sig selv, have sit på det tørre – underforstået: Og så må de andre klare sig selv så godt, som de nu kan. Og det kommer i ikke os ved. Det er fuldstændig rigtigt: Denne politiker er ikke optaget af at redde verden; verden kan – så at sige – for denne politiker passe sig selv. Det kommer ikke ham ved, hvad der i øvrigt sker i verden. For ham er det: Danmark først! (America First!).

Vil mennesker være med til at redde verden? Jeg tror, at den pågældende færing tager fejl. Verdensmålene skal ikke sælges; de skal formidles, og en del af denne formidling handler om at forsøge at forklare, hvordan alt på planeten jorden er forbundet, hvordan vi alle rent ud sagt er i samme båd, er afhængige af hinanden, og derfor skal vi tage hensyn til hinanden, hjælpe hinanden, samarbejde, indgå partnerskaber m.m. Hvor naivt det end kan lyde, så er det en del af det budskab, der følger med verdensmålene. Verdensmålene handler om verden, og hverken om Danmark eller Færøerne – isoleret set. De handler om Danmark og Færøerne – sammen med alle andre. For vi er ingenting – uden i sammenhæng med alle andre. Både Færøerne og Danmark er i ekstrem grad afhængig af verden uden for. Verdensmålene er et stort solidaritetsprojekt, solidaritet på tværs af kontinenter og generationer. Eller som det er blevet formuleret: Verdensmålene handler om, hvordan vi retfærdigt skal fordele verdens ressourcer.

Verdensmålene kan ses ud fra to hovedperspektiver. Det ene perspektiv er: Verden kan blive et bedre sted at leve og være for mange flere millioner mennesker, hvis vi kunne indrette verden anderledes. Mere retfærdighed; mindre ulighed; mindre fattigdom; mere solidaritet. Det andet perspektiv er: Verden ser ud til at være på en farlig udviklingskurs. Mange forskere og eksperter er enige om, at der sker nogle faretruende ting i verden, og at det er menneskets pligt – og mulighed – at forsøge at gribe korrigerende ind, såfremt vi skal undgå alvorlige begivenheder, måske katastrofer. Der er både et muligheds- og et trusselsperspektiv forbundet med verdensmålene.

Min forståelse er, at der overalt i verden hos mange mennesker er en stor accept af dette. Mange mennesker mener og føler, at dette er rigtigt. Og på den baggrund er det også min forståelse, at mange mennesker ikke bare gerne vil, men rent faktisk allerede nu gør en masse uegennyttige ting og tiltag for at være med til at skabe en bedre verden, redde verden. Jeg tror ikke, den pågældende færing har ret; og jeg håber ikke, at vedkommende har ret, for der er ingen tvivl om, at verden har brug for, at mennesker tager et medansvar. Jeg har jo ikke ansvaret alene. Jeg har ikke hele ansvaret. Jeg har et medansvar, og dette medansvar skal jeg forvalte – så godt jeg kan i den livssituation, jeg er i.

Jeg deler dette ansvar med syv og en halv milliard andre mennesker. Det kan jeg ikke overskue, men jeg ved, at der overalt på jorden, i ethvert land, i enhver by, i enhver virksomhed, måske i enhver familie er mennesker, der *føler* dette medansvar.

Verdensmålene er en del af en ny bevidsthed. Verdensmålene er den største og mest betydningsfulde sociale kontrakt, der nogensinde er indgået i verden. Verdensmålenes realisering afhænger mere af dig og mig, end af FN. FN har en betydelig rolle at spille i den praktiske implementering af verdensmålene, men det reelle ansvar og de reelle udfordringer og muligheder ligger hos borgere, familier, virksomhedsledere, politikere, diktatorer, regeringer, parlamenter. Det er ikke FN, der er nøglen til verdensmålenes realisering og implementering. Det er mennesker uden for FN.

De 17 verdensmål *)

*) Dette afsnit er en bearbejdet og redigeret version af artikler, der oprindeligt er skrevet af journalist Thomas Gringer Jakobsen fra Verdens Bedste Nyheder.

Afskaffe alle former for fattigdom i verden

Antallet af ekstremt fattige mennesker i verden er faldet, men er fortsat ekstremt højt. Det første af FN's verdensmål handler om at afskaffe fattigdom i verden

inden 2030. Det handler især om at give muligheder for mennesker i verdens fattigste lande. Verdensbanken definerer ekstrem fattigdom som en personlig indkomst på under 1,9 dollars om dagen – dvs. cirka 13 kroner. At afskaffe fattigdom er en kæmpe udfordring, men verden er allerede godt på vej.

I 1990 var der omkring 1.580 millioner ekstremt fattige mennesker i verden. I dag er antallet faldet til 767 millioner. Faldet er sket samtidig med, at verdens befolkning er steget. Det betyder, at andelen af ekstremt fattige mennesker i verden er faldet fra omkring 35 procent i 1990 til lidt under 11 procent i dag, ifølge Verdensbankens seneste tal fra 2013. I runde tal svarer det til, at hver tredje verdensborger var ekstremt fattig dengang, og kun lidt over hver tiende nu.

Men at gøre en ende på den mest ekstreme fattigdom er ikke nok. Et liv med to eller tre dollars om dagen er uværdigt, for der er fx ikke penge nok til at få tilstrækkelig næring i maden, sende børn i skole, og sørge for andre helt grundlæggende fornødenheder. Derfor er det også en del af dette verdensmål, at andelen af mennesker, der lever under hvert lands egen (ofte højere) fattigdomsgrænse, skal halveres.

At mindske fattigdommen kræver både bæredygtig økonomisk vækst og en mere retfærdig indretning af landene. De fattige skal have grundlæggende rettigheder og adgang til uddannelse og teknologi, så de kan skabe et bedre liv for sig selv og deres efterkommere. Og alt dette skal ske bæredygtigt – dvs. ved at bruge planetens ressourcer uden at ødelægge mulighederne for vores efterkommere.

Udvalgte eksempler på delmål:

1.1. Ekstrem fattigdom skal helt afskaffes, for 74

alle mennesker, overalt i verden, inden 2030. Det vil sige, at ingen skal leve for mindre end 1,90 dollars om dagen.

1.a. Vi skal sikre betydelige ressourcer fra en række forskellige kilder, så udviklingslandene kan gennemføre programmer og politikker for at gøre en ende på fattigdom af alle slags. Ressourcerne skal blandt andet skaffes gennem forbedret udviklingsamarbejde, og skal især komme de mindst udviklede lande til gode.

1.2. Inden 2030 skal andelen af mænd, kvinder og børn, der lever under de nationalt definerede fattigdomsgrænser, mindst halveres.

1.3. Der skal indføres nationalt passende sociale beskyttelsessystemer og indsatser for alle, heriblandt sociale sikkerhedsnet, og inden 2030 skal de fattige og udsatte have opnået betydelig dækning.

1.5. Inden 2030 skal de fattige og udsatte gøres mere robuste overfor klimarelaterede katastrofer og andre økonomiske, sociale og miljømæssige shock.

**Stoppe sult, opnå fødevare-
sikkerhed og forbedret ernæring
samt fremme
bæredygtigt
landbrug**

Verdensmål nummer to handler grundlæggende om at afskaffe sulten i verden. Det omfatter

både at forhindre de tilfælde af akut hungersnød, hvor tusinder af mennesker i et område risikerer at sulte ihjel, og det handler om den mere skjulte sult, hvor millioner af mennesker i mange lande hver dag overlever lige på sultegrænsen, men ikke får tilstrækkelig mad til at leve hverken et sundt eller aktivt liv.

Siden 2000 er andelen af verdens befolkning, der ikke får mad nok, faldet fra 15 procent til 11 procent. Det er et stort fremskridt, men det betyder samtidig, at der stadig er ca. 795 millioner mennesker, der hver aften må gå sultne i seng.

De store sultkatastrofer er mere tydelige i medierne, og skyldes ofte forbigående fænomener som krig eller tørke. Vi har i de senere år set flere eksempler på, at det internationale samfund har forhindret sultkatastrofer gennem fødevarehjælp i en kortere periode, indtil mennesker igen kan dyrke deres egen mad. Senest skete det i Etiopien i 2016.

Den konstante underernæring er derimod i mange lande mindre synlig i medierne, men er i høj grad ødelæggende for landenes muligheder for at stå på egne ben, fordi sulten forhindrer samfundene i at fungere, og fordi børn, der vokser op uden tilstrækkelig næringsrig mad, ikke udvikler deres kroppe og hjerner normalt. Derfor risikerer sulten at blive selvforstærkende, når hver ny generation ikke kan udvikle deres potentiale for selv at arbejde sig ud af den fattigdom, der er årsag til sulten. Men omvendt kan den positive udvikling også blive selvforstærkende, når flere mennesker får mere og bedre mad, så de kan skabe en bedre fremtid for sig selv og deres familie.

Derfor handler Verdensmål 2 både om, at alle skal have nok mad at spise, og at det ikke kun handler om kalorier, men at maden også skal være sund og næringsrig nok til, at alle kan leve et ordentligt liv.

Det skal blandt andet ske ved at sikre, at små landbrugere og fiskere kan forbedre deres produktivitet, både ved at bruge jorden og vandet bedre og mere bæredygtigt, og ved, at de små fødevarerproducenter får bedre rettigheder til jord og banklån, samt mere lige adgang til at sælge deres varer på markedet. Her har de rige lande også en vigtig rolle. Blandt andet skal alle former for statsstøtte til eksport af landbrugsvarer fra de rige lande stoppes, og der skal være adgang til aktuel markedsinformation om størrelsen af fødevarerelagre, så vi kan begrænse vilde udsving i fødevarerpriserne, der i perioder kan gøre basisfødevarer for dyre for verdens fattigste. Samtidig skal madspildet i verden halveres, hvilket er en del af Verdensmål 12 om ansvarligt forbrug og produktion.

Udvalgte eksempler på delmål:

2.1. Inden 2030 skal vi afskaffe sult, og vi skal sikre, at alle mennesker har adgang til sikker, næringsrig og tilstrækkelig mad, året rundt. Fokus er især på de fattige og mennesker i udsatte situationer, heriblandt spædbørn.

2.4. Vi skal sikre bæredygtig fødevarerproduktion inden 2030. Der skal implementeres robuste landbrugsteknikker, der både øger produktiviteten og hjælper med at bevare økosystemer, og som styrker tilpasningen til klimaforandringer, ekstremt vejr, tørke, oversvømmelser og andre katastrofer. Teknikkerne skal desuden løbende forbedre kvaliteten af jorden.

2.5. Inden 2030 skal vi bevare den genetiske mangfoldighed af frø, kulturplanter og husdyr i landbruget samt deres beslægtede vilde arter. Det skal blandt andet ske gennem fornuftigt forvaltede frø- og plantebanker, både på nationalt, regionalt og internationalt niveau. Vi skal også fremme ligelig deling og adgang til de fordele, som brugen af genetiske ressourcer og traditionel viden giver.

Sikre et sundt liv for alle og fremme trivsel for alle aldersgrupper

Verdens generelle sundhedstilstand er blevet markant bedre siden 1990. Blandt andet dør langt færre i barselsseng:

Mødredødeligheden er faldet med 44 procent i verden siden 1990, og børnedødeligheden er samtidig mere end halveret takket være blandt andet bedre sundhedsydelser og bedre hygiejne. Den bedre sundhed betyder også, at mennesker i dag generelt lever længere. I 1990 kunne et gennemsnitligt nyfødt menneske regne med at blive cirka 65 år gammel; i dag er den forventede gennemsnitlige globale levealder steget til over 71 år.

Men der er stadig alt for mange mennesker, der dør af banale sygdomme, der ofte kunne være undgået enten ved regelmæssigt at vaske hænder eller gennem behandling med en kort og billig pillekur.

80 Samtidig døjer menneskeheden stadig med flere store sygdomme, som det kræver større indsats at udrydde, men som godt kan bekæmpes. For eksempel malaria og HIV/Aids. Her er der også sket store fremskridt. For eksempel dør der nu 48 procent færre mennesker af malaria hvert år end i år 2000, takket være medicin og myggenet. Men med 438.000 årlige dødsfald er der stadig langt igen til en malaria-fri verden.

Verdensmål 3 handler om, at alle mennesker, i alle aldre, og i alle lande skal sikres et godt helbred. Det skal bl.a. ske ved at sætte yderligere ind for at redde mødres og børns liv, ved at gøre en ende på epidemierne af store smitsomme sygdomme, reducere de ikkesmitsomme sygdomme, og ved at give alle adgang til sygesikring. Sideløbende skal alle have adgang til vacciner og effektiv medicin, som mennesker rent faktisk har råd til at købe.

Selv om de smitsomme sygdomme er alvorlige, handler mange af vores sundhedsproblemer også om, hvad der undertiden karakteriseres som livsstil, og mange mennesker i både rige og fattige lande har i dag alvorlige problemer med fx diabetes, lungekræft, stofmisbrug og alkoholisme. Verdensmålene taler ikke om forbud mod, hvad man kunne kalde dårlige vaner, men handler om at styrke forebyggelsen og behandlingen af stofmisbrug, heriblandt både narkotiske stoffer og alkohol, og at modvirke udbredelsen af tobaksrygning.

Verdensmålene handler også om at sætte ind for at halvere antallet af døde og sårede i trafikulykker på verdensplan inden 2030. Cirka 1,25 millioner mennesker bliver hvert år dræbt i trafikken. Og selv hvis bilen ikke rammer mennesker fysisk, er luftforurening i byerne blevet en usynlig, men meget betydelig dræber. Verdenssundhedsorganisationen WHO har beregnet, at luftforurening slår omkring 7 millioner mennesker ihjel hvert år. Verdensmål 3 sigter mod, at vi skal reducere antallet af dødsfald og helbredsproblemer på grund af forurening af luft, vand og jord væsentligt inden 2030.

Udvalgte eksempler på delmål:

3.1. I 2030 skal vi have reduceret mødredødeligheden, så færre end 70 gravide kvinder dør pr. 100.000 levendefødte børn.

3.2. Vi skal styrke forebyggelsen og behandlingen af stofmisbrug, herunder narkotiske stoffer og skadelig brug af alkohol.

3.6. Inden 2020 skal vi på verdensplan halvere antallet af døde og sårede på grund af trafik-uheld.

3.7. I 2030 skal der være universel adgang til seksuelle og reproduktive sundhedsydelser, heriblandt familieplanlægning, oplysning og uddannelse. Reproduktiv sundhed skal integreres i nationale strategier og programmer.

3.8. Vi skal opnå universel sundhedsdækning, herunder finansiel risikobeskyttelse og adgang til grundlæggende kvalitets-sundhedsydelser. Alle mennesker skal også have adgang til sikker og effektiv kvalitetsmedicin, til en overkommelig pris.

3.9. Inden 2030 skal vi væsentligt reducere antallet af dødsfald og helbredsproblemer på grund af farlige kemikalier og forurening af luft, vand og jord.

**Sikre alle lige adgang til
kvalitetsuddannelse og fremme
alles muligheder for
livslang læring**

Selv om alle verdensmålene er vigtige og hænger sammen, hævder nogle, at verdensmål 4 om god

uddannelse til alle måske alligevel er det vigtigste af alle målene. Det mener fx én af verdens førende eksperter i bæredygtig udvikling, professor Jeffrey Sachs fra Columbia University, og han er ikke alene om den vurdering. Målet er også det mest populære blandt de næsten ti millioner mennesker, der stemte i FN's online afstemning, MyWorld, hvor alle mennesker var inviteret til at vælge, hvilket mål for verden, der var vigtigst for netop dem og deres familie. Pointen er klar: Uddannelse er det grundlag, der både gør os i stand til at forstå og gøre noget ved verdens problemer og samtidig gøre livet bedre for os selv.

Selv om det stadig er langt fra alle, der får en god uddannelse, er det heldigvis gået fremad med adgang til uddannelse i verden de seneste årtier. Hvor det i 1970 kun var cirka 75 procent af verdens befolkning, der gennemførte grundskolen, steg tallet til over 80 procent i firserne, og fra år 2000 og frem steg tallet igen, så over halvfems procent af verdens børn i dag gennemfører et grundskoleforløb. Hvor det tidligere oftere var drengene, der fik muligheden, er der nu næsten lige mange drenge og piger, der starter i skole.

Men det er ikke nok at sidde på skolebænken; man skal også lære noget. I nogle udviklingslande er undervisningen stadig så ringe, at kun omkring halvdelen af børnene har lært at læse, når de går ud af skolen. Men det bliver langsomt bedre. UNESCO vurderer, at godt 83 procent af verdens unge mellem 15 og 24 år kunne læse og skrive i 1990. Det tal er nu steget til over 90 procent.

De boglige færdigheder er dog kun en del af den samlede uddannelse. Børnene skal også uddannes og dannes til at kunne leve sammen fredeligt og forstå menneskets forhold til naturen. Begge dele er kritisk vigtige for en bæredygtig fremtid, skriver FN i deres seneste rapport om status på verdensmålene.

Udvalgte eksempler på delmål:

4.1. Inden 2030 skal vi sikre, at alle piger og drenge gennemfører grundskole og ungdomsuddannelse af en høj kvalitet, så børnene opnår relevant og effektiv læring. Adgangen til disse uddannelser skal være gratis og lige for alle.

4.3. Alle kvinder og mænd skal have lige adgang til videregående kvalitetsuddannelse inden 2030, til en overkommelig pris. Det kan være teknisk eller håndværksmæssig uddannelse, eller universitetet.

Inden 2030 skal vi i betydelig grad forøge antallet af unge og voksne, der har relevante kvalifikationer på arbejdsmarkedet. Heriblandt de tekniske og håndværksmæssige evner, der gør det muligt at starte egne virksomheder og skabe anstændige arbejdspladser.

Opnå ligestilling mellem kønnene og styrke kvinders og pigers rettigheder og muligheder

Halvdelen af verdens befolkning er af hunkøn, men denne halvdel kan ikke altid leve og bidrage på lige fod, fordi kvinder ikke

alle steder har samme rettigheder og muligheder som mænd. Det femte verdensmål sigter mod, at al diskrimination og vold mod kvinder og piger skal standses overalt i verden, og at kvinder skal have lige rettigheder til ressourcer som land og ejendom, at deltage i det politiske liv, og ikke mindst bestemme over deres egen krop – heriblandt retten til selv at bestemme, hvor mange børn de vil føde, og hvornår.

En af de ting, man kan gøre i praksis for at give kvinder bedre rettigheder, er at forbyde børneægteskaber, så unge piger har en chance for at uddanne sig til andet og mere end blot at blive mødre. Stadig flere lande sætter ind mod børneægteskaber, og andelen af ekstremt unge brude falder langsomt i verden. I 1990 blev omkring 12 procent af verdens piger gift, før de var 15 år gamle, og det skete især i Afrika og Asien. I dag er tallet faldet til 7 procent, og det hurtigste fald er sket i det nordlige Afrika. Dette viser, at det er muligt at ændre ved gamle traditioner, selv i meget traditionelle samfund.

Verdens kvinder gør sig også langsomt mere og mere gældende i politik. I 2016 steg antallet af kvinder i verdens parlamenter til 23 procent. I 2006 var tallet kun 17 procent. Men med den nuværende hast vil det stadig tage 45 år, før kvinder og mænd fylder lige meget i parlamenterne.

Udvalgte eksempler på delmål:

5.1. Vi skal stoppe alle former for diskrimination mod alle kvinder og piger, overalt i verden.

5.3. Stoppe alle skadelige skikke, som for eksempel tvangsægteskaber, børneægteskaber og omskæring af piger.

Sikre bæredygtig adgang og forvaltning af vand og sanitet for alle

Ambitionen for Verdensmål 6 er, at alle mennesker skal have adgang til rent drikkevand. Samtidig skal alle mennesker have adgang til

ordentlig sanitet og hygiejne, hvilket blandt andet omfatter ordentlig kloakering og toiletforhold.

Rent vand er en af de vigtigste forudsætninger for sundhed, og derfor er det en god nyhed, at 91 procent af verdens befolkning nu har adgang til en forbedret vandkilde. I år 2000 var det kun 82 procent. Forbedret betyder, at man ikke længere henter vandet direkte fra søer og floder, hvor vandet ofte kan være beskidt og sygdomsfremkaldende, men i stedet har adgang til en brønd, en vandpumpe, eller måske har fået en vandhane i hjemmet.

Omkring 946 millioner mennesker er stadig nødt til at besørge på marken eller i skoven, langs togs Skinner eller måske på åben gade, fordi de ikke har mulighed for at gå på toilettet. Det er ikke bare uværdigt og ubehageligt, men også med til at sprede sygdomme, der slår mange mennesker ihjel. Adgangen til bedre toiletforhold er dog steget siden 2000, hvor 59 procent af verdens befolkning havde adgang til et toilet. I dag er tallet omkring 68 procent.

Sidst men ikke mindst handler mål 6 om at forvalte verdens vandressourcer på en bæredygtig måde. Vi skal blive bedre til at indsamle og bruge regnvand, fjerne saltet fra havvand, behandle vores spildevand, og beskytte og genoprette de naturområder, hvor vandet ofte kommer fra. Ifølge FN's Fødevareorganisation FAO leverer skove og vådområder omkring 75 procent af det ferskvand, som vi bruger i verdens byer, i industrien og i landbruget.

Udvalgte eksempler på delmål:

6.1. I 2030 skal alle have lige adgang til sikkert drikkevand, til en overkommelig pris.

6.2. Alle mennesker skal opnå adgang til tilstrækkelig og ligelig sanitet og hygiejne inden 2030, hvilket blandt andet betyder, at alle skal have adgang til et ordentligt toilet. Vi skal have særligt fokus på pigers og kvinders særlige behov, og også inkludere mennesker i sårbare situationer.

6.3. Inden 2030 skal vi forbedre vandkvaliteten ved at reducere forurening, stoppe dumping og minimere udslippet af farlige kemikalier og materialer. Andelen af ubehandlet spildevand skal halveres, og vi skal genbruge og genanvende betydeligt mere på globalt plan.

6.5. Inden 2030 skal vi integrere forvaltningen af vandressourcer på alle niveauer, heriblandt gennem samarbejde på tværs af landegrænserne, som det er passende.

6.6. Inden 2030 skal vi beskytte og genoprette økosystemer, der har betydning for vandet, inklusiv bjergområder, skove, vådområder, floder, søer og kilder til grundvand.

Sikre, at alle har adgang til pålidelig, bæredygtig og

moderne energi til en overkommelig pris

Mål 7 handler om at give alle adgang til pålidelig, bæredygtig og moderne energi.

Når vi i den rige del

af verden taler om bæredygtig energi, handler det ofte om, at vi skal gå væk fra kul og olie og i stedet bruge mere energi fra sol, vind og vand. Men i mange lande laver mennesker stadig mad over åben ild, og her handler det i lige så høj grad om at komme væk fra at bruge osende pindebrænde i køkkenet og i stedet lave mad på f.eks. et gaskomfur.

Andelen af mennesker med adgang til gas eller elektricitet i køkkenet er steget med syv procentpoint siden 2000, men befolkningstilvæksten har samtidig betydet, at der nu faktisk er flere mennesker, der laver mad over åben ild end tidligere. Omkring 3 milliarder mennesker lever i dag på den måde.

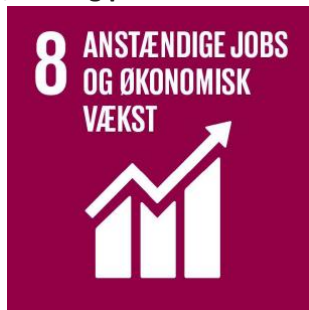
92 Til gengæld stiger andelen af mennesker med adgang til elektricitet støt, og det skyldes især udbredelsen af solceller, der er faldet voldsomt i pris de senere år. Sammen med de nye LED-pærer, der kræver mindre strøm, har det givet mange mennesker i yderområder mulighed for at få lys om natten, hvilket blandt andet betyder, at skolebørn kan læse lektier, og at mennesker kan følge med i nyhederne i radioen eller på de smartphones, der virkelig er slået igennem i de seneste ti år, selv i meget fattige områder.

Udvalgte eksempler på delmål:

7.1. Inden 2030 skal alle mennesker have adgang til pålidelig og moderne energiforsyning, der er til at betale.

7.3. Inden 2030 skal vi blive dobbelt så hurtige til at forbedre den globale energieffektivitet.

Fremme vedvarende, inklusiv og bæredygtig økonomisk vækst, fuld og produktiv beskæftigelse samt anstændigt arbejde til alle

Når hundreder af millioner af mennesker skal have mulighed for at arbejde sig ud af ekstrem fattigdom, kræver det

økonomisk vækst. FN sigter mod, at væksten i de mindst udviklede lande skal op på syv procent. Tallet er ikke tilfældigt valgt, for ifølge Verdensbanken bliver levestandarden fordoblet på et årti, hvis væksten er på syv procent årligt. Vi er dog stadig et stykke fra det magiske syvtal. Væksten i de mindst udviklede lande lå på omkring 3,5 procent årligt fra 2000-2014, og forventes at blive på 5,5 procent i 2017. Og når vi her taler om økonomisk vækst, skal det erindres, at der er tale om traditionel bnp-vækst.

Mange udviklingslande bygger deres økonomi på at sælge råstoffer, og væksten hænger derfor tæt sammen med prisen på råstoffer på verdensmarkedet. Når prisen falder, går væksten i stå i disse lande. Men omvendt har mange fattige lande et stort overskud af unge mennesker, som er bedre uddannede end tidligere. Det giver gode forudsætninger for økonomien.

Økonomisk vækst er ikke i sig selv nogen garanti for, at et lands befolkning kommer ud af fattigdom. Hvis uligheden stiger, kan den øgede rigdom fra væksten ende hos få ekstremt rige personer. Derfor handler et andet af Verdensmålene om at nedbringe den globale ulighed (mål 10).

Den økonomiske vækst sætter også jordens ressourcer under pres. Verdensmålenes ambition er, at væksten skal være bæredygtig, hvilket blandt andet betyder, at vi skal bruge de globale ressourcer mere effektivt i forbindelse med forbrug og produktion. Vi skal også arbejde for at afkoble økonomisk vækst fra ødelæggelse af miljøet. Et eksempel kunne være, at verdens skove ikke skal fældes for at opnå en kortvarig økonomisk gevinst, men i stedet bevares og bruges år efter år.

Sidst men ikke mindst skal der fokuseres på arbejdstagerrettigheder, så fattige mennesker ikke bare får et arbejde, men også får værdige og sikre forhold. Der skal slås ned på menneskehandel med det samme, og senest fra 2025 skal alle former for børnearbejde helt være afskaffet.

Udvalgte eksempler på delmål:

8.1. Vi skal opretholde økonomisk vækst i overensstemmelse med nationale forhold, og især sikre en årlig økonomisk vækst på mindst syv procent i de mindst udviklede lande.

8.5. Inden 2030 skal vi opnå, at alle mænd og kvinder har et produktivt og anstændigt job, hvor de får lige løn for lige arbejde. Dette gælder også for unge og for personer med handicap.

8.6. Inden 2020 skal vi i betydelig grad nedbringe andelen af unge, der hverken er i gang med arbejde, uddannelse eller træning.

Bygge robust infrastruktur, fremme inklusiv og bæredygtig industrialisering og understøtte innovation

Mål nummer ni er et af de verdensmål, som det kan være svært at forholde sig til. Men dybest set handler det om at få

vore samfund til at fungere på mere bæredygtige måder, end tilfældet er nu. Det handler om de veje, jernbaner og havne, der gør os i stand til at handle med hele verden i stedet for kun med virksomheder og aktører i lokalområdet. Og det handler om at finde på nye metoder til at arbejde mere bæredygtigt i verdens fabrikker og virksomheder, så vi bruger ressourcerne mere effektivt og mere miljømæssigt fornuftigt.

Et af de vigtigste delmål er, at de mindst udviklede lande skal industrialiseres. Det vil sige, at industrien skal udgøre en større del af landenes samlede økonomi, i forhold til landbrug og minedrift. Fordelen ved dette er, at landene så kan skabe flere arbejdspladser lokalt, og beholde en større del af produkternes værdi internt i landet, i stedet for at sælge råstofferne direkte videre til andre lande.

Men økonomi handler i dag ikke længere kun om fabrikker og råstoffer. Mange af de største og mest succesfulde selskaber handler med informationer og viden, og internettet er både blevet en salgskanal og et vigtigt grundlag for kvalitetsuddannelse. Udbredelsen af telefon og internet skete før i tiden langsomt i udviklingslandene, fordi der skulle trækkes kabler. Men med den moderne mobilteknologi er adgangen til kommunikation eksploderet: 95 procent af verdens befolkning lever nu i områder med mobildækning, og selv i de mindste landsbyer har mennesker ofte mobiltelefoner. Meget af dækningen er dog indtil videre kun med det basale mobilnet. Det er stadig under en tredjedel af verdens landbefolkning på 3,4 milliarder mennesker, der lever i områder med mobilt bredbånd (3G). Verdensmålene sigter mod, at alle mennesker i de mindst udviklede lande skal have adgang til internettet inden 2020, og at det skal ske til en overkommelig pris.

Udvalgte eksempler på delmål:

9.1. Vi skal udvikle pålidelig, bæredygtig og robust infrastruktur af høj kvalitet. Det gælder blandt andet infrastruktur på tværs af grænser og regioner, for at understøtte økonomisk udvikling og menneskelig trivsel. Vi skal have fokus på, at alle skal have ligelig adgang til infrastrukturen, og at prisen bliver overkommelig.

9.5. Vi skal forske mere i industriens teknologier og opgradere dem i alle lande, især i udviklingslandene. Inden 2030 skal vi opfordre til innovation, og betydeligt flere mennesker skal arbejde med forskning og udvikling. Både det offentlige og det private skal investere mere i dette.

Reducere ulighed i og mellem lande

Nogle lande er langt rigere end andre lande, og nogle mennesker er ekstremt rige, mens andre er ekstremt fattige. Økonomisk ulighed er et politisk

meget ømtåleligt emne, og alt efter politisk observans er der vidt forskellige meninger om emnet.

Derfor vakte det også opsigt, da Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling OECD og den Internationale Valutafond IMF i 2015 udgav rapporten »In it together«. I rapporten konkluderede de to økonomiske organisationer, at mindre ulighed vil være til gavn for alle, dvs. både for rige og fattige, og at vi ikke behøver vælge mellem økonomisk vækst eller at bekæmpe ulighed. De to ting kan gå hånd i hånd. Faktisk konkluderer rapporten, at uligheden direkte hæmmer den økonomiske vækst, fordi mennesker i fattigdom ikke kan udfolde deres potentiale og derved heller ikke kan bidrage til økonomisk udvikling. Dermed er den stadigt voksende ulighed i verden ikke blot et teoretisk eller filosofisk, værdimæssigt spørgsmål om, hvad der er retfærdigt og ønskeligt; det bliver også et spørgsmål om, hvad der er økonomisk fordelagtigt.

Verdensmål 10 sigter både mod at nedsætte den generelle ulighed mellem rige og fattige lande, og mellem mennesker internt i hvert land. Konkret skal det måles på, at indkomsten for de fattigste 40 procent af hvert lands befolkning skal stige hurtigere end gennemsnittet.

Et af de konkrete delmål er, at det skal blive langt billigere for migranter at sende penge hjem til hjemlandet. En meget stor del af de pengestrømme, der flyder fra den rige til den fattige del af verden, er nemlig i dag ikke længere udviklingsbistand, men derimod penge, som migrantarbejdere tjener i andre lande og sender hjem til deres familie. Det er blevet lidt billigere at overføre penge siden 2008, og verdens lande er blevet enige om, at det på længere sigt højst skal koste 3 procent i omkostninger for migranter at sende penge hjem.

Udvalgte eksempler på delmål:

10.1. Inden 2030 skal vi opnå og fastholde, at indkomsten for de fattigste 40 procent af befolkningen stiger hurtigere end landsgennemsnittet.

10.5. Vi skal blive bedre til at regulere og overvåge globale finansielle markeder og institutioner. Samtidig skal vi styrke implementeringen af reguleringerne.

10.6. Vi skal sikre, at udviklingslandene bliver bedre repræsenteret og får en stærkere stemme i beslutningerne i globale økonomiske og finansielle institutioner. Det skal ske for at gøre institutionerne mere effektive, troværdige, ansvarlige og legitime.

10.7. Vi skal facilitere ordnet, sikker, regulær og ansvarlig migration og mobilitet, heriblandt ved at implementere planlagte og velstyrede migrationspolitikker.

Gøre byer, lokalsamfund og bosættelser inkluderende,

sikre, robuste og bæredygtige

Over halvdelen af verdens befolkning bor nu i store byer, og vandringen fra land til by ser ud til at fortsætte. Det giver

både en række store udfordringer og en række muligheder. De mange store byer bruger enorme mængder af mad, vand og andre ressourcer, og producerer kæmpemæssige dynger af affald, der skal håndteres. Men når mange mennesker bor samlet, er det også nemmere at indsamle og håndtere affaldet, end hvis mennesker bor spredt.

Koncentrationen af de mange mennesker i byerne har betydet, at luftforurening nu slår millioner af mennesker ihjel hvert år på verdensplan. Men omvendt giver befolkningstætheden også bedre muligheder for at løse problemet, blandt andet via mere og bedre offentlig transport.

Hvis væksten i byerne ikke bliver håndteret ordentligt, kan det føre til dannelsen af slumområder, og den koncentrerede fattigdom kan danne grobund for kriminalitet. 880 mio. mennesker bor i dag i slumområder iflg. seneste tal fra 2014. Men næsten tre fjerdedele af verdens lande har nu implementeret eller er i gang med at implementere nationale handlingsplaner for, hvordan byerne skal udvikle sig, og andelen af mennesker i slum falder flere steder i verden. I Latinamerika var det over 35 procent af befolkningen, der boede i slumområder i 1990, hvor tallet nu er faldet til lidt over 20 procent. I Østasien er andelen i samme periode næsten halveret.

Verdensmål 11's ambition er, at alle slumområderne skal opgraderes, så alle mennesker i 2030 skal have adgang til sikre boliger med de nødvendige faciliteter. Transportsystemerne skal opgraderes for at give alle mulighed for at komme omkring uden at forpuste luften med forurening. Og den gennemsnitlige miljøbelastning pr. person skal nedbringes, blandt andet ved at arbejde med en mere bæredygtig affaldshåndtering.

Udvalgte eksempler på delmål:

11.1. Inden 2030 skal vi sikre, at alle har tilstrækkelig adgang til sikre boliger med de fornødne faciliteter, til en overkommelig pris. Slumområder skal opgraderes.

11.3. Inden 2030 skal vi gøre byernes vækst mere inkluderende og bæredygtig, med bedre muligheder for at alle verdens lande kan planlægge byer og bosættelser på en mere integreret, bæredygtig og inddragende måde.

Sikre bæredygtigt forbrug og produktionsformer

Hvis Danmark, og verden for alvor vil gøre noget for at sikre en bæredygtig fremtid, så er det især vores forbrug og produktion, der skal ændres.

Menneskehedens ressourceforbrug er enormt, og samtidig gælder det, at meget af forbruget rent faktisk er helt unødvendigt. For at et land som Danmark kan komme nærmere med at realisere mål 12, kræves der en stor indsats.

Et eksempel: 1,4 million bananer går til spilde hver eneste dag – alene i Storbritannien. Det er spiseklare bananer, der er blevet dyrket langt borte, ofte med stort forbrug af sprøjtemidler, og derefter fragtet mange tusind kilometer for blot at ende i en engelsk skraldespand. Ifølge tal fra den engelske regering indrømmer hver tredje brite, at de smider bananer ud, hvis der er en eneste plet eller mærke på skrællen, og

hver tiende smider endda bananer ud, hvis der er noget af skrællen, der stadig er grøn.

Og problemet handler ikke kun om bananer. Omkring en tredjedel af alle verdens fødevarer ender som skrald. Det betyder omvendt, at der her er en kæmpe mulighed, hvis vi begynder at se den spildte mad som en ressource, der kan bruges bedre. Verdensmål 12 har blandt andet som ambition, at det globale madspild skal halveres inden 2030.

Udover maden producerer vi også en masse andre ting, som der måske ikke er behov for, og som ikke altid bliver produceret under ordentlige forhold. Det betyder ikke bare overdrevent stort ressourceforbrug, men også at produktionen og transporten af varerne kan ødelægge miljøet lokalt og globalt. I mange tilfælde kan produktionen ændres, så skadelige kemikalier udskiftes med mindre skadelige stoffer og ikke udledes direkte i miljøet. Inden 2020 skal vi begynde at håndtere alle kemikalier og spildprodukter på en miljømæssigt forsvarlig måde.

Udvalgte eksempler på delmål:

12.1. Vi skal gennemføre 10-års rammepro

grammer for bæredygtigt forbrug og produktion. De udviklede lande skal gå i front, men alle lande skal gøre deres del, med hensyntagen til udviklingen og kapaciteten i udviklingslandene.

12. Inden 2030 skal vi nedbringe affaldsmængden betydeligt, gennem forebyggelse, reduktion, genbrug og genanvendelse.

12.6. Vi skal opmuntre virksomheder til at arbejde bæredygtigt. Dette gælder især for de store og multinationale virksomheder. Samtidig skal virksomhederne opfordres til at indarbejde bæredygtighedsinformation i deres årsrapporter.

12.7. Vi skal fremme bæredygtigt offentligt indkøb, i overensstemmelse med nationale politiske beslutninger og prioriteter.

Handle hurtigt for at bekæmpe klimaforandringer og deres konsekvenser

Verdensmål 13 handler både om, at vi skal bremse klimaforandringerne, og at vi skal styrke vores modstandskraft mod de forandringer, der nu ikke længere

kan undgås. Blandt andet ved at bygge bedre kloakker, så vi undgår oversvømmelse ved skybrud. Samtidig skal vi hjælpe udviklingslandene med at reducere deres udslip af CO₂, også selv om de opretholder den økonomiske vækst, der skal til, hvis målet om at få alle mennesker ud af ekstrem fattigdom skal nås. Alle 17 verdensmål er vigtige og forbundne, men samtidig hævder mange, at klimamålet er det mål, som det haster mest at arbejde med.

Klima-aftalen fra Paris 2015 blev af mange eksperter kaldt et vigtigt skridt i den rigtige retning, men aftalen er ikke i sig selv nok til at løse problemet. Vi skal udlede langt færre drivhusgasser, end aftalen lægger op til, hvis vi vil undgå de mest katastrofale konsekvenser af den globale opvarmning. Derfor er det meningen, at aftalen skal styrkes løbende, så verden udleder mindre og mindre CO₂. Det kræver en hurtigere omstilling af den globale økonomi, end det nogensinde er set før. Udfordringen er enorm, og FN's klimapanel talte i deres rapport fra 2018 om aldrig før sete typer af indsatser.

Til gengæld er der også mange positive tegn på, at omstillingen er i fuld gang. Kina blev tidligere set som det store problem i klimaforhandlingerne, fordi man mente, at Kina aldrig ville opgive sine mange kulkraftværker. Men i dag investerer kineserne i vedvarende energi hurtigere end noget andet sted på jorden. For nylig har kineserne endda erklæret, at de ville forsvare klimaaftalen fra Paris, som Donald Trumps amerikanske regering er trådt ud af. Og hvis man ser på, hvad almindelige amerikanere mener, er det kun 28 procent af Trumps egne vælgere, der ønsker USA ud af klimaftalen.

En del af forklaringen på kinesernes grønne omstilling er, at prisen på solceller er faldet med 80 procent siden 2008. Dermed går kineserne blot efter den energi, der bedst kan betale sig. Det skal også erindres, at mange kinesiske storbyer er ved at blive kvalt i luftforurening fra kulkraftværker og trafik. I begyndelsen af 2019 blev det meddelt, at Indiens hovedstad, New Delhi, nu er verdens mest forurenede storby. En række lande er godt i gang med at omstille energiproduktionen, bl.a. fordi prisen på solenergi nu ofte kan konkurrere på lige fod med kul og olie. Samtidig er vindenergi også blevet mainstream. På bare et enkelt år er Storbritanniens kulforbrug faldet med 52 procent. Kulkraftværker bliver lukket, og den gamle industrination har nu mere vindkraft end kulkraft.

Udvalgte eksempler på delmål:

13.1. Vi skal styrke modstandskraften og tilpasningsevnen hos alle lande, så de bedre kan modstå klima-relaterede risici og naturkatastrofer.

13.2. Vi skal integrere tiltag mod klimaforandringer i de nationale politiske beslutninger, strategier og planlægning.

Bevare og sikre bæredygtig brug af verdens have og deres ressourcer

Livet i havet er langt mere vigtigt for os her på landjorden, end de fleste ved af. Blandt andet kommer omkring halvdelen af luftens ilt fra algerne i havet,

og fangsten af fisk, skaldyr og blæksprutter giver mad til omkring tre milliarder mennesker.

Men menneskers uigennemtænkte eller hensynsløse brug af havene har sat havene under et stærkt pres. Omkring 40 procent af verdens have er i dag stærkt belastede af blandt andet forurening, overfiskning og ødelæggelse af rev og levesteder for fisk og andre dyr langs kysterne.

Verdensmål 14 har blandt andet som ambition, at forureningen af verdenshavene skal nedbringes betydeligt, og at der skal sættes en stopper for overfiskning.

112 Selv om havene i dag er meget truede, er der også tegn på, at verdens lande begynder at arbejde i en mere bæredygtig retning: Størrelsen af de globale beskyttede havområder er mere end fordoblet siden 1990. Der er i dag langt færre olieudslip fra tankskibe end i 1970'erne, selv om vi i dag fragter langt mere olie med skib. Flere lande er begyndt at slå ned på plastikforurening, der især skader livet i havet, blandt andet ved at forbyde plastikposer eller gøre poserne dyrere med henblik på at få mennesker til at bruge færre af dem. I 2016 indgik 57 lande FN-traktaten Port States Measures Agreement, der sætter ind mod piratfiskeri. Og efter årtiers hårdt arbejde er flere truede arter af havdyr blevet reddet på kanten af udryddelse. Blandt andet er flere arter af hvaler og havskildpadder nu langsomt på vej tilbage til havene.

Udover dyrelivet indfanger havene også en stor del af den CO₂, som vi mennesker udleder, og oceanerne dæmper derfor klimaforandringerne. De dybe kolde verdenshave opsuger også en stor del af energien fra den globale opvarmning. Men havene kan ikke blive ved med dette uden konsekvenser. De varmere have medfører kraftigere storme, og det varmere vand med større indhold af CO₂ er skadeligt for koralrev og skaldyr. Verden over foregår der forskellige forsøg for at finde en måde at redde koralrevene på, men i sidste ende vil det kun for alvor hjælpe, hvis der skrues betydeligt ned for udledningen af CO₂.

Udvalgte eksempler på delmål:

14.1. Inden 2025 skal vi forhindre og reducere alle slags forurening af havet i betydelig grad. Vi skal især sætte ind mod forurening fra aktiviteter på land, heriblandt skrald og forurening med næringsstoffer.

14.5. Inden 2020 skal vi beskytte mindst 10 procent af hav- og kystområder, i overensstemmelse med national og international lov og baseret på den bedst tilgængelige videnskabelige information.

Beskytte, genoprette og støtte bæredygtig brug af økosystemer

på land, fremme bæredygtigt skovbrug, bekæmpe ørken-dannelse, standse udpining af jorden og tab af biodiversitet

Verdens natur og dyreliv er under hårdt pres: Siden 1970 er halvdelen af alle verdens vilde dyr forsvundet. Årsagen er både, at mennesker har jaget og dræbt for mange af dyrene, og at deres naturlige levesteder er blevet mere eller mindre ødelagt. De livsvigtige planter og svampe er også på retur mange steder, fordi folk rydder jorden til fordel for kvæg eller afgrøder.

Men selv om det samlede billede er meget alvorligt, er der også positive fænomener at fortælle om. Halvfjerdserne var ikke kun starten på nedgangen for naturen, men det var også et årti, hvor mange mennesker blev mere opmærksomme på menneskers brug og misbrug af naturen. Det begyndte både at gå op for mennesker, at arter kan uddø for evigt, og at vi kan gøre noget for at undgå det.

Den erkendelse blev starten på mange miljøbeskyttelsesbevægelser og organisationer, der stadig arbejder på at oplyse mennesker og redde de truede arter. Organisationernes arbejde har været en af de vigtigste grunde til, at mange af de mest velkendte og populære truede dyrearter i dag er blevet reddet på randen af udryddelse. Blandt andet er der i dag blevet betydeligt flere pandaer og tigere i den vilde natur end for 20 år siden, selv om antallet stadig er langt fra det oprindelige.

Andre arter har været mindre heldige. For eksempel falder antallet af elefanter og næsehorn stadig, fordi deres horn og stødtænder kan sælges for enorme summer, især til Kina. Men på det seneste er den kinesiske regering begyndt at sætte ind over for elfenbenshandlen, og der er derfor stadig et forsigtigt håb for de store tykhuder.

Vi bør ikke glemme, at sjældne dyrearter også er vigtige at beskytte og bevare, selv om de måske ikke er så søde, smukke eller imponerende som pandaer, tigere og elefanter. Men når man beskytter store naturområder for at hjælpe f.eks. tigeren, hjælper man med ét slag også alle andre arter af dyr og planter i samme område.

Verdensmål 15 om livet på land handler ikke kun om at hegne naturen ind i fredede reservater, som mennesker ikke må røre ved. Et vigtigt nøgleord er, at vi skal sikre bæredygtig brug af naturens ressourcer. Det vil blandt andet sige, at vi også fremover skal kunne gå på jagt, fælde træer og fiske, men at det skal ske på en måde, så vi ikke permanent ødelægger den natur, som mennesker er så afhængige af. Den pointe er ikke kun vigtig for, at vi i den industrialiserede del af verden kan se idéen i at beskytte naturen, men også for at oprindelige folk, der bor i for eksempel regnskoven, kan få juridiske rettigheder til at blive boende og fortsætte med at bruge skoven på en bæredygtig måde.

Udvalgte eksempler på delmål:

15.1. Inden 2020 skal vi bevare og genoprette økosystemer på land og i ferskvand og bruge dem bæredygtigt. Det gælder især skove, vådområder, bjerge og områder med mangel på vand, i overensstemmelse med internationale aftaler.

15.6. Vi skal fremme fair og ligelig fordeling af fordelene ved at bruge genetiske ressourcer. Samtidig skal vi fremme passende adgang til disse ressourcer, som det er aftalt internationalt.

15.8. Inden 2020 skal vi indføre foranstaltninger for at forhindre indførelsen af naturfremmede arter. Deres skadevirkninger på land- og vandbaserede økosystemer skal reduceres i betydelig grad, og vi skal kontrollere eller fjerne de mest problematiske arter.

15.9. Inden 2020 skal vi gøre værdien af økosystemer og biodiversitet til en integreret del af national og lokal planlægning, udviklingsprocesser og strategier samt afrapportering for fattigdomsbekæmpelse.

Støtte fredelige og inkluderende samfund. Give alle adgang til retssikkerhed og opbygge effektive, ansvarlige og

inddragende institutioner på alle niveauer

»Uden fred kan der ikke være nogen bæredygtig udvikling, og uden bæredygtig udvikling kan vi ikke opnå fred«. Sådan siges det i indledningen til resolutionen om verdensmålene.

Desværre er det indtil videre ikke lykkedes FN at opnå den internationale fred og sikkerhed, der er organisationens hovedformål. Antallet af væbnede konflikter ligger i dag højt, hvis man sammenligner med de seneste tyve år. Men med til historien hører også, at vi i dag har færre krige og langt færre dødsopfre fra konflikter end under den Kolde Krig. Og hvis vi ser endnu længere tilbage, har verden ofte været langt mere brutal, end den er i dag. Så selv om verdenssituationen i dag er alvorlig, er det altså ikke korrekt at sige, at verden var mere fredelig i gamle dage.

Det er grundlæggende vigtigt at sætte en stopper for krig, men freden kan ikke stå alene. Verdensmål 16 handler også om at reducere alle andre former for vold, blandt andet fra organiseret kriminalitet og terrorisme. Menneskehandel skal stoppes og våbensmugling skal begrænses.

Samtidig er retfærdighed et centralt nøgleord i verdensmålet. Alle skal behandles retfærdigt, hvilket især vil sige, at mennesker i alle verdens lande skal leve i retssamfund, hvor vi kan stole på, at politikere, politi og dommere ikke er korrupte. Vi skal have mulighed for at deltage i samfundets beslutninger på alle niveauer. Vejen væk fra vold kommer, når alle kan se, at mennesker selv har en reel mulighed for at skabe sig en ordentlig fremtid.

Udvalgte eksempler på delmål:

16.1. Vi skal reducere alle former for vold og voldsrelaterede dødsfald overalt.

16.2. Vi skal stoppe mishandling, udnyttelse, menneskehandel og alle former for vold og tortur mod børn.

Revitaliser
det globale
partnerskab
for

bæredygtig
udvikling og
styrke midlerne
til at nå målene

Mål 17 handler bredt om politisk, teknologisk og økonomisk samarbejde på tværs af landegrænser, hvor både regeringer, virksomheder, organisationer og helt almindelige mennesker tager målene til sig og arbejder sammen for at nå dem. Og det handler tillige om, hvem der skal finansiere og betale de investeringer, der skal til, for at verdensmålene kan realiseres.

Det korte svar er, at det skal vi alle sammen. Den rige del af verden skal holde deres løfte om at give 0,7 procent af deres bruttonationalindkomst hvert år til at støtte udviklingen i de fattigste lande. Men udviklingslandene skal ikke være passive modtagere og afhængige af hjælpen. De skal også blive langt bedre til at betale for deres egen udvikling og stå på egne ben. Det vil især sige, at de skal blive bedre til at opkræve skatter og anvende pengene til

fx investeringer i veje, skoler, sundhedsklinikker og andet, der styrker økonomisk udvikling og hjælper med at få endnu flere af landenes egne borgere ud af fattigdom.

En del af grundlaget for, at udviklingslandene kan finansiere mere af deres egen udvikling, er, at landenes eksport til resten af verden skal fordobles inden 2020. Det skal blandt andet ske ved, at de mindst udviklede lande får adgang til de globale eksportmarkeder uden at betale told og uden at være hæmmet af kvoter.

Sideløbende skal alle verdens lande blive bedre til at samarbejde om teknologi og forskning på tværs af landegrænser. Blandt andet skal landene udveksle miljørigtige teknologier, så udviklingslandene kan opbygge en industri, der er miljømæssigt bæredygtig. Målet er, at udviklingslandene ikke gentager de mange fejl, som er blevet begået i de lande, hvor industrialiseringen har medført store problemer med forurening.

En vigtig forudsætning for alt dette er, at vi bliver bedre til at måle, hvordan det rent faktisk går i de enkelte lande, og ikke kun, når det gælder den økonomiske vækst. Ved at indsamle flere data af en bedre kvalitet kan vi bedre se, om vores indsatser får mennesker ud af fattigdom, om børn kommer i skole, og om naturområder bliver effektivt beskyttet.

Udvalgte eksempler på delmål:

17.1. Vi skal styrke landenes evne til at mobilisere egne ressourcer. Heriblandt gennem international støtte til udviklingslandene, så de bedre kan indsamle skatter og på anden vis opnå større indtægtsgrundlag.

17.5. Vi skal gennemføre tiltag, der fremmer investeringer i de mindst udviklede lande.

Efterskrift

Jeg har været optaget af verdensmålene, endnu før de formelt blev vedtaget af FN's generalforsamling den 25. september 2015. Det har jeg, fordi jeg vurderer, at verdensmålene er noget af det vigtigste i verden i disse år at beskæftige sig med. Vigtige, fordi der er behov for store kursændringer i verden. Men målene er også vigtige, fordi der både er grund til og behov for håb i verden. Og selv om der er megen alvor bag verdensmålene, er de også udtryk for håb.

Verdensmålene er ved at blive kendt overalt i verden; situationen er nok mange steder, at flere og flere begynder at tale om, at der nu skal handles. Der skal ske noget. Vi har ikke ubegrænset tid. Eller for at sige, hvad mange forskere og eksperter ville sige: Det haster.

Denne lille bog er et led i løsningen af en stor og global formidlingsopgave. Mange organisationer og mennesker overalt i verden løser tilsammen en stor opgave, der handler om at formidle, diskutere, tale om og være i dialog om verdensmålene. Vigtigheden af alt dette kan ikke overvurderes.

Litteratur

Biggs, R., M. Schlüter & M. L. Schoon (eds.): Principles for Building Resilience. Cambridge University Press. Cambridge 2015.

Brundtland, Gro Harlem & World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development. Oxford University. Oxford 1977.

Capra, F. & Pier L. Louisi: Individ. System. Helhed. Mindspace. København 2016.

Crutzen, Paul: Anthropocene man. Nature, vol. 467, 2010.

Dubos, René & Barbara Ward: Just One World. The Care and Maintenance of a Small Planet. New York, Norton 1972.

Eriksen, Thomas Hylland: Overheating. An anthropology of Accelerated Change. Pluto-Press. London 2016.

Friedman, Thomas L.: Thank you for being late. Allen Lane. UK. 2016.

Gudmand-Høyer, M, S. Raffnsøe og Morten Raffnsøe-Møller (red.): Den humane vending. En antologi. Aarhus Universitetsforlag. Århus 2015.

Gunderson, Lance H., C. R. Allen & C. S. Holling: Foundations of Ecological Resilience. Islands Press. London 2010.

Harari, Yuval Noah: Sapiens. En kort historie om menneskeheden. Lindhardt & Ringhof. København 2015. (Udgivet på israelsk og engelsk i 2011).

Hildebrandt, Steen: Vækst og bæredygtighed. Forlaget Libris. 2. udgave. København 2015.

Hildebrandt, Steen (red.): Bæredygtig global udvikling. Om FN's 17 verdensmål set fra et dansk perspektiv. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. København 2016.

Hildebrandt, Steen: Astronautens blik. Jensen & Dahlggaard. København. 2016.

Hildebrandt, Steen og M. Stubberup: Bæredygtig ledelse. Gyldendal. København. 2010.

Korten, David C.: Change the Story. Change the Future. BK. Oakland. 2015.

Rockström, Johan og Mattias Klum: Big World Small Planet. Bokförlaget Max Ström. Stockholm. 2015.

Rockström, Johan og Mattias Klum: The Human Quest. Prospering within Planetary Boundaries. Bokförlaget Langenskjöld. Stockholm 2012.

Sachs, Jeffrey D.: The Age of Sustainable Development. Columbia University Press. 2015.

Scharmer, C. & Katrin Kaufer: Leading from the emerging Future. San Francisco. 2013.

Schumacher, F.: Small is beautiful. Harper. London. 1970.

Wilson, E. O.: Half Earth. Our planet's fight for life. Liveright Publishing Corp., New York. 2016.